

WIADOMOŚCI GEOGRAFICZNE

Miesięcznik poświęcony przeglądowi spraw geograficznych w Polsce i za granicą.

(REVUE MENSUELLE DE GÉOGRAPHIE)

Wydawnictwo Krakowskiego Oddziału
Polskiego Towarzystwa Geograficznego

Redaktor:

Prof. Uniw. Dr. Ludomir Sawicki, Kraków-Dębniki, Barska 41

Wychodzi z początkiem każdego miesiąca z wyjątkiem sierpnia i września.

Kraków, kwiecień—maj 1925 r.

I. Sprawy Krakowskiego Oddziału Pol. Tow. Geogr. (*Actes de Succursale Cracovienne de la Société Polonaise de Géogr.*).

a) Zebranie publiczne dnia 18. III. 1925. Dr. Józef Żurowski przedstawił swe wrażenia z niedawno odbytej podróży po Prusach Wschodnich. Skreśliwszy w zarysie fizjografię Prus Wschodnich przedstawił przy pomocy szeregu obrazów życie nadmorskie, połów bursztynu, omówił najważniejsze zabytki architektury Królewca i po części innych miast pruskich. Odczyt zakończył obraz stosunków narodowościowych wśród Niemców.

b) Zebranie fachowe dnia 11. III. 1925. Dr. Włodzimierz Kubijowicz wygłosił referat p. t. „Próba geograficznego podziału Karpat Wschodnich“. Na wstępie scharakteryzował prelegent dotychczasowe podziały Karpat Wschodnich i podkreślił, iż nie pokrywały się one z jednostkami krajobrazowymi. Na podstawie swych obserwacji morfologicznych i antropogeograficznych autor wydziela następujące pasy podłużne: W części środkowej Karpat Wschodnich między Stryjem a Prutem 4 podłużne pasy idąc z N ku S: 1) pas brzeżny, 2) pas gorganowski zbudowany z jamneńskiego piaskowca, noszący cechy Gorganów Rehmana, 3) pas wielkiego obniżenia menilitowego przez który przechodzi przeważnie dział wód między Dniestrem i Prutem a Cisą, 4) pas południowy, w skład którego wchodzi Buntuł, Bratkowska i Świdowiec. W Karpatach między Prutem, a Czeremoszem znajdujemy przedłużenie pasa trzeciego i czwartego części środkowej Karpat Wschodnich, a na miejsce pasa drugiego i pierwszego wchodzi część północna złożona naprzemian z rowów i grzbietów podłużnych. Część Karpat na W od rzeki Stryja da się podzielić na część rusztową i małą cząstkę południową o odrębnej budowie grzbietów, w skład której wchodzi Połonina Wetlińska, Caryńska i grzbiet Halicz. Wywody uzupełnił prelegent pokazem mapy przedstawiającej rozmieszczenie reliefu Karpat Wschodnich.

II. Ruch geograficzny w świecie i w Polsce. (*Mouvement géographique dans le monde et chez nous*).

I. Personalja (*Renseignements personnels*).

Prof. dr. Born A. (Frankfurt), mianowany kierownikiem oddziału w Instytucie mineralog.-geolog. i profesorem zwyczaj. techniki w Berlinie.

Prof. dr. Dainelli G., powołany z Neapolu na katedrę do Florencji.

Prof. dr. Georgii, dotychczasowy kierownik Inst. meteorolog.-geodetycznego w Frankfurcie n. M., mianowany kierownikiem oddziału prognostyki i meteorologii Niemieckiej Stacji Morskiej (Deutsche Seewarte).

Prof. dr. Gortani M., powołany z Padwy na katedrę w Bolonji.

Prof. dr. Kossmat F., odrzucił powołanie na katedrę osieroconą przez śmierć prof. Steinmanna w Bonn, pozostając nadal na stanowisku dyrektora państw. Zakładu Geolog. w Lipsku.

Prof. dr. Vinassa da Regny, powołany z Parmy na Uniwersytet w Padwie w miejsce prof. Gortani'ego.

II. Wykłady (*Conférences*).

Kraków. Staraniem Akad. Ligi Przyjaciół Kasy im. Mianowskiego wygłosił 5 maja 1925 roku prof. U. J. dr. Michał Siedlecki odczyt na temat: „Wrota na daleki Wschód“.

Staraniem zrzeszenia żyd. akad. młodz. „Przedświt Haszachar“ wygłosił 9. V br. poseł dr. Thon O. odczyt o Palestynie.

III. Kursy (*Cours*).

Kurs nauki o Polsce Współczesnej organizuje na lipiec (na Podolu lub Pokuciu) Komisja i Ognisko naucz. Lwów. Czas trwania kursu 4 tygodnie, opłata 70 zł. Zgłoszenia z zadatkiem (20 zł) kierować na ręce p. Teofila Szumańskiego, Lwów, Łyczakowska 5 „Atlas“.

IV. Wycieczki (*Excursions*).

Warszawa. Staraniem Związku Obr. Kresów Zachodnich przy współdziałaniu: Ligi Morskiej i Rzecznej, Polskiego T-wa Krajoznawczego, Towarzystwa Wioślarskiego i Akademickiego Koła Krajoznawczego odbyła się w maju 1925 r., 10-cio dniowa dla członków tych organizacji towarzysko-krajoznawcza wycieczka Wisła-Polskie Morze ze zwiedzeniem Modlina, Płocka, Włocławka, Ciecchocinka, Torunia, Chełmna, Świecia, Grudziądz, Tczewa, Gdańska, Gdyni i Wybrzeża, na specjalnym statku z odczytami krajoznawczymi. Wyjazd z Warszawy nastąpił 7 maja o godzinie 16-tej.

Kraków. Z Koła Geogr. St. U. J. zorganizowano w dniach 7, 8, 9, 10 maja wycieczkę naukową na Babią Górę i do przełomu Soły. Kierownictwo naukowe objęli kol. Zajac i Ryżewski. Wycieczka poprzedzona była zebraniem naukowym przygotowawczym, na którym referowano zagadnienia terenu (Kol. Zajac Topografia B. G., kol. Ryżewski problem genezy kotliny żywieckiej i zagadnienie przełomu Soły).

Tow. Krajoznawcze (Oddział Kraków) urządziło 10. V. pod kierownictwem prof. Leopolda Węgrzynowicza wycieczkę do Lipowca.

V. Towarzystwa i czasopisma (*Sociétés et Revues*).

Lwów. W lutym roku 1924 powstało we Lwowie Polskie Towarzystwo Dendrologiczne (ul. św. Marka 1).

Praga. Państwowy Urząd Statystyczny Czeskosłowacki zawiesił wydawnictwo „Zahran. obchod R. C. S.“. W miejsce tej publikacji zapoczątkowano „Mesieni prehled zahran. obchodu R. C. S.“.

Warszawa. W warszawskim „Głosie Nauczycielskim“ z dnia 15 marca 1925 r, Nr. 51, znajdujemy kwestjonariusz „Naszej Księgarni“, która, mając zamiar wydać szereg najpotrzebniejszych w szkole książek, zwraca się z apelem o nadsyłanie do 15 kwietnia odpowiedzi. Między innymi wstawiono tam pytanie: „Jakie pomocnicze dziełka z dziedziny historii, geografji i innych przedmiotów nauczania przydałyby się nauczycielowi“. (Odpowiedzi na adres: Warszawa, ul. Widok 22).

Warszawa. Komitet „Skarbu pracy oświatowo-kulturalnej“, reprezentujący zrzeszenie 15 instytucji oświatowo-kulturalnych, wynajął przy ul. Wolskiej 44 w Warszawie oficynę czteropiętrową i przerobił ją na świetlice, sale wykładowe i odczytowe, bursy dla słuchaczy kursów kult.-oświat. oraz na schroniska dla poszczególnych osób lub zbiorowych wycieczek, przybywających do stolicy na zjazdy i kongresy w sprawach krajoznawczych lub oświatowych. Już obecnie schroniska pomieścić mogą przeszło 100 osób, które mają noclegi czyste i wygodne w salach zbiorowych lub pokojach oddzielnych. Noclegi zamawiać należy przez Centralne Biuro „Skarbu pracy Oświat.-Kult.“. Warszawa, ulica Wspólna L. 23, telefon 503-50.

Polskie Towarzystwo Geograficzne w Warszawie, Nowy Świat 72. Zarząd P. T. G. zawiadamia o następujących zebraniach, odbyć się mających w Sali Wykładowej Zakładu Geograficznego Uniwersytetu Warszawskiego. Dnia 24 kwietnia o godz. 8-ej wiecz. zebranie Odczytowe. Referenci: 1) Ordyński Paweł: Półwysep Kanin, 2) Olszewicz Bolesław: Nowe Prace z Historji Geografji. Dnia 15 maja o godz. 8-ej wiecz. zebranie Odczytowe. Referent: Ptaszycki Mieczysław: O Torfach. Dnia 29 maja Nadzwyczajne Walne Zgromadzenie o godz. 6-ej wiecz. w 1-ym terminie, o godz. 8-ej w 2-im terminie. Członkowie proszeni są o liczne przybycie. Dnia 12 czerwca o godz. 8-ej wiecz. zebranie Odczytowe. Referent: Jezierski Wacław: O Paranie.

Zakopane. Muzeum Tatrzańskie w Zakopanem rozpoczęło wydawnictwo zielnika roślin tatrzańskich. W październiku ukazała się cz. I. (50 roślin), w r. b. wyjdzie cz. II. i drugie wydanie cz. I. Autorem zielnika jest p. Motyka Józef, pracujący pod kierownictwem prof. U. J. Dra S. Sokołowskiego.

Podobnie zajęto się zestawieniem zbioru geologicznego (około 50 gatunków okazów geolog.). Przygotowanie zbiorów leży w rękach p. Eugenjusza Panowa, asyst. Akad. Górniczej, pracującego

pod kierownictwem prof. Dra K. Goetla. Dodać należy, że w porównaniu do dawniejszych kompletów, obecne są znacznie rozszerzone.

VI. Zakłady naukowe (*Instituts scientijiques*).

Institut Geograficzny w Leningrodzie. Pierwsze zeszyty jego „Wiadomości“ opisują powstanie i prace tej samodzielnej instytucji naukowej. Mimo zapotrzebowania fachowych geografów, Rosja po macoszemu traktowała studjum geografji. System kursów na uniwersytetach ros. nie pozwalał na dość wczesną specjalizację. Instytucje geograficzne w Leningrodzie wskutek innego przeznaczenia też nie kształciły fachowych geografów. Po rewolucji 1905 r. powstało pryw. Koło Geografów, które przekształciło się w 1910 r. na pryw. Biuro Geograficzne o celach praktycznych, informacyjnych i czysto naukowych. Wycieczki prowadził L. S. Berg, odczyty A. J. Wojekow. Ponadto brali udział najwybitniejsi uczeni rosyjscy. W 1914 r. Biuro przyłączyło się do rządowego Komitetu Pedagogicznego i przyjęło nazwę „Wyższych Kursów Geograficznych“. Wskutek wybuchu wojny dopiero w 1916 r. zaczęto wykłady. Nie udzielano żadnych uprawnień ani dyplomów; czysty idealizm ściągął studentów, dla których trzeba było otwierać w wykładach działy przygotowawcze i pomocnicze. W 1917 i 1918 r. wskutek rewolucji i wojny domowej egzystencja instytucji stanęła pod znakiem zapytania. W krytycznym momencie, dzięki pomocy komisariatu oświatowego, zamieniła się w „Instytut Geograficzny“, wydatnie zasilany przez państwo. W 1919 r. jest 45 profesorów i 557 słuchaczy. Uczono przedmiotów z zakresu: 1) fizyczno-matemat.-przyrodniczego, 2) geograficznego, 3) języków nowożytnych, rysunków techn. i artyst., oraz fotografowania. Zadaniem Instytutu było też wspieranie ekspedycji, wydawanie prac naukowych, organizowanie popularnych odczytów, wycieczek etc. „Wiadomości“ z 1921 r. wyróżniają dwa działy: 1) ogólnno-geograficzny (geografja regionalna, fizyczna, biogeografja) i 2) etnograficzny. Jak wynika z artykułu Łukaszcwicza w „Wiadomościach“, rosyjska metodyka geografji opiera się na dorobku Humboldta, Richthofena, Suessa. Prócz „Wiadomości“ wydaje Instytut od 1922 r.: Prace Instytutu Geogr., Prace ekspedycji pedolog.-botanicznej na Kole, Biuletyn i poszczególne prace.

Zmiana nazwy. Saksoński Inst. Geolog. zmienił nazwę na „Sächsisches Geologisches Landesamt“ w miejsce dotychczasowej „Die Geologische Landesuntersuchung von Sachsen“. (Lipsk Tallstr. 35).

VII. Zjazdy (*Congrés*).

Międzynarodowy Kongres Geograficzny w Kairze. (Sprawozdanie tymczasowe). Zgodnie z zapowiedzią zjechali się dnia 28-go marca b. r. uczestnicy zjazdu do Aleksandrji. Polacy, oraz część Włochów, przybyli dopiero dnia 31 marca rano wprost z Trjestu. W czasie uroczystości i obrad w Aleksandrji jedynym przedstawicielem Polski był prof. Sawicki, który przybył tam z Cy-

renaiki drogą lądową już 28 marca. Dwa dni pobytu uczestników Kongresu w Aleksandrii wypełnione były uroczystym posiedzeniem powitalnym w Ratuszu, zwiedzaniem egipskiego Instytutu Oceanograficznego, osobliwości miasta i okolicy, wspaniałem przyjęciem w ogrodach Antonidesa oraz naradami w sprawach oceanograficznych. Polacy przybyli we wtorek 31 marca na pokładzie „Tevere“ w liczbie 41 Pań i Panów, przedstawiciele wszystkich ośrodków naukowych Polski. Urzędowymi zaś przedstawicielami Polski byli prof. Arctowski i Czekanowski ze Lwowa oraz Sawicki z Krakowa.

Właściwy Zjazd odbywał się w Kairze w dniach 1—9 kwietnia; jeszcze 31 marca miało miejsce zebranie członków Unji Geograficznej, na którym m. i. poraz pierwszy Polacy zjawili się oficjalnie i złożyli oprócz odpowiedniej deklaracji, listę członków Biura Komisji Geograficznej P. A. U. Do prezydium zjazdowego weszli: prof. Arctowski w sekcji I (Geografia matem.) i Czekanowski do sekcji IV (antropologii).

Udział naukowy Polaków był bardzo poważny: na około 100 referatów 22 zostało wygłoszonych przez naszych rodaków; obudziły one powszechnie znaczne zainteresowanie i przekonały obecnych, jak silnym i powszechnym jest rozwój geografji w dobie obecnej w Polsce. Wrażenie to podkreślił silny udział Polaków w wycieczkach zarówno drobnych śródkongresowych (Gizeh, Sakara, baraż deltowy), jak i większych pozjazdowych, a zwłaszcza wycieczka do Oazy Kargeh zamieniła się w wycieczkę „polską“. Poza wspomnianą wycieczką do Kargeh poszły inne do Kosseiru nad m. Czerwonem i do Luksoru. Polacy na własną rękę zorganizowali wycieczkę do Fayum, Heluan i Assuan. Wracali zaś różnymi linjami to przez Syryję i M. Azję, to przez Grecję i Konstantynopol, to przez Włochy.

To też Zjazd — niedostatecznie fachowo przygotowany i stąd ubogi w owoce pierwszorzędnej wagi naukowej — pozostawił niezatarte ślady w sercach polskich uczestników: jedyne w swoim rodzaju krajobrazy, przebogie i tak różnorodne pomniki kultury, wszystko na tle oryginalnego życia wschodniego, wspaniałe przyjęcia i niezmiernie ciekawe wycieczki — wszystko złożyło się w obraz, tryskający kolorami, pięknem i ciepłem.

W organizacji geografji naszej Zjazd ten oznacza poważny krok naprzód: to też występowaliśmy nie tylko imieniem własnym, przekonywując innych, że rozwój nauk geograficznych w Polsce postępuje szybko naprzód i zatacza coraz szersze koła, lecz występowaliśmy także imieniem geografji słowiańskiej wogóle.

Na plenarnem posiedzeniu przemówił imieniem delegacji polskiej prof. Arctowski; po złożeniu oficjalnych podziękowań scharakteryzował krótko szybki rozwój geografji w Polsce i łącznie z tem prosił, by zebranie zechciało przyjąć, jako swoje, życzenie Polaków, zaadresowane do Zebrania Ogólnego Unji, by Kongres najbliższy po angielskim (1928) odbył się w Polsce, co też Kongres Kairski przyjął hucznym aplauzem. Serdeczne przemówienia Anglików, Francuzów i Włochów i liczne oklaski końcowego zebrania, które nasze zaproszenie wywołało, było przekonywującym dowodem, że

praca nasza spotkała się z powszechnem uznaniem i szczerą sympatją.

Najważniejsze rezolucje Kongresu odnoszą się: do kontynuowania Bibliografji geograficznej międzynarodowej, mapy świata 1 : 1,000.000, stworzenia międzynar. Komisji dla badań morza Czerwonego, pozostawiając inicjatywę w tej sprawie Egipcjowi, zastosowania kinematografu w nauce szkolnej, wydania materiałów geograficznych z papirusów Egiptu faraonńskiego i grecko-rzymskiego, wydania krytycznego obrad kartograficznych Al-Ildrisi'ego, publikowania in extenso pomiarów głębokości, na których opiera się drugie wydanie Mapy batymetrycznej oceanów, wydanej przez ks. Alberta z Monaco, kontynuowania wydawnictwa morfologicznego, rozpoczętego przez Bruhnes, Chaix i De Martonne, przedłożenia najbliższemu Kongresowi jako jednego z głównych tematów obrad sprawy geografji osadnictwa wiejskiego i metod odnośnych badań i t. d.

Z statystyki Kongresowej donoszę, że spis prowizoryczny członków, który obejmuje także nieprzybyłych, wynosi: Egipcjan 174, Francuzów 90, Polaków 63, Włochów 38, Anglików 32, Belgijczyków 31, Szwajcarów 25, oraz liczne drobne pozycje, ogółem 531 uczestników. L. S.

Lwów. Zjazd w sprawie kartografji szkolnej. W dniach 7 i 8 marca 1925 r. odbył się zjazd w sprawie kartografji szkolnej. Tematem obrad była: „Mapa i jej zastosowanie w szkole“.

Zjazd poświęcony był a) wyluszczeniu zasad naczelných, kierujących działalnością kartograficzną „Atlasu“, co referował prof. dr. Romer. [1) sieć geogr. równopowierzchniowa, 2) metoda przedstawienia terenu warstwicowa z wykluczeniem oświetlenia pionowego i skośnego, 3) ustalona skala barw hipsometr., 4) generalizacja rysunku sytuacyjnego według zasad ustalonych w Instyt. Kartogr.], b) sprawie programu wydawniczego Atlasu. Nad oboma zagadnieniami prowadzono obszerną dyskusję.

Zjazd wystosował dwie rezolucje do M. W. R. i O. P., w których uczestnicy żądają 1° zwrócenia uwagi szkole i nauczycielstwu na atlasy Wojewódzkie, 2° wezwania Atlasu do wydania atlasów Województw pn.-wsch. *Czas. geogr. 1924. II. z. 2/3.*

Sekcja przyrodniczo-dydaktyczna XII Zjazdu lekarzy i przyrodników polskich¹⁾ zwraca się do kolegów-nauczycieli i do profesorów szkół wyższych pracujących w dziedzinie metod nauczania nauk przyrodniczych z wezwaniem o zgłaszanie referatów i wzięcie udziału w obradach Sekcji na Zjeździe. Jak najliczniejszy udział w posiedzeniach Sekcji będzie dowodem, że przyrodnicy polscy doceniają głębokie znaczenie wychowawcze nauk, które reprezentują i że za ważne uważają dalsze ich utrwalenie w szkolnictwie. Komitet organizacyjny Sekcji przyrodniczo-dydaktycznej postanowił podzielić obrady na następujące działy:

1° o wartości nauk przyrodniczych w wychowaniu szkolnem, 2° zagadnienie nauczania przyrody w szkołach wyższych, 3° pro-

¹⁾ p. W. G, t. II. z. I II str. 13.

gram nauczania przyrody i jego realizacja w szkołach średnich, 4° nauczanie zoologii i botaniki w szkołach średnich i powszechnych, 5° biologia ogólna, jako przedmiot nauczania w szkołach średnich, 6° nauczanie geografii, geologii i nauk pokrewnych w szkołach średnich, 7° nauczanie fizyki i chemii w szkołach średnich, 8° o pracy naukowej nauczyciela na prowincji, 9° popularyzacja pozaszkolna nauk przyrodniczych.

Do tej pory zgłosili referaty: prof. L. Jaksa-Bykowski (Lwów), wiz. K. Czerwiński (Warszawa), wiz. A. Dobrowolski (Warszawa), wiz. Federowicz (Wilno), p. M. Gayówna (Warszawa), p. M. Goddecki (Warszawa), prof. S. Hubert (Lwów), prof. D. Szymkiewicz (Lwów); zgłoszenia nadsyłać jak najszybciej pod adresem przewodniczącego Sekcji doc. U. J. W. Raabego, Warszawa, Chmielna L. 49, m. 3. Pożądane krótkie streszczenie referatu przed 1 czerwca 1925 roku,

VIII. Ekspedycje (*Expéditions*).

Ameryka. *Śmierć prof. dr. Koch-Grünberga.* Ekspedycja prof. Hamiltona Rice¹⁾ przybyła 3 września 1924 do Vista alegre nad rz. Rio Branco. Miejscowość bardzo uboga i sama przez się nie byłaby ciekawą, gdyby nie fakt interesującego jej położenia w strefie przejściowej z obszarów lasu do sawan. Zatrzymano się przejściowo na krótki czas, tem więcej, że okolica znana jest z panującej tu odmiany bardzo ciężkiej malarji t. zw. febrj Rio-Branco. Dłuższy postój miał być przedsięwzięty w Boa Vista, miejscowości leżącej dzień drogi w dół rzeki, powyżej wodospadów Caracahy.

Wobec wyjazdu prof. Rice z częścią ekspedycji do Manáos, skąd miał wrócić w 8 do 10 dniach, reszta wyprawy czekała na niego. Prawie wszyscy uczestnicy zapadli na febrę. Chorymi opiekował się dr. Shattuck. Prof. Koch-Grünberg zachorował b. ciężko 22 września, z początkiem października stan chorego na tyle się polepszył, że można było myśleć o zmianie miejsca pobytu. Nie było jednak łodzi, daremnie czekano na okręt. 7. X. chory stracił przytomność i nie odzyskawszy jej zmarł 8. X. o godzinie 4-tej nad ranem. 9-go października złożono zwłoki uczonego na maleńkim cmentarzu w Vista alegre na skraju lasu dziewiczego.

Tego też dnia jak na ironję przybyła tak długo oczekiwana, spóźniona łódź. Zabrała ona do Manáos chorego mechanika Wils-husena, który nadał do Europy telegraficzną wiadomość o śmierci prof. Koch-Grünberga.

Azja. *Badania geologiczne i morfologiczne w Turkestanie.* W czasie ostatnich 3-ch lat ożywiła się nieco działalność naukowa w Turkestanie. Nie bez znaczenia jest fakt założenia w Taszkencie uniwersytetu, jakkolwiek przecież większość badaczy szczególnie geologów, przyjeżdżała z Leningrodu. Najważniejsze prace przeprowadzono w zach. Tien-szanie i w Kopet-dag.

¹⁾ p. W. G. 1925 z. III. str. 37

W Tien-szanie pracowali prof. D. Muszketow, D. Naliwkin, W. Muchin i docent E. Iwanow.

Szczególnie owocne w wyniku były prace dr. Iwanowa, prowadzone w r. 1923 i 1924, które objęły obszar na pñ., pñ. zach., zach. od Taszkientu po Syr.

Badacz 1. wykonał topograficzne zdjęcia geologiczne, 2. zbadał stratygrafię osadów kredy i eocenu, 3. stwierdził wbrew dotychczas rozpowszechnionemu mniemaniu, że zasadniczy bieg wszystkich elementów tektonicznych jest pñ. wsch., jakkolwiek znane są załamania na krótkich przestrzeniach, 4. odkrył w uważanych do tej pory za osady lądowe potężnych czerwonych warstwach typową morską faunę dolno-kredową, 5. natrafił na pñ. od stacyj kolejowych Kabuo-saj, Sary-agacz i Darbaza na zach. od linii kolej. w warstwach cenomanu poziom ze szczątkami Dinozaurów i t. p.

Wyniki Iwanowa uzupełniły badania prof. Muszketowa z roku 1924 prowadzone w górzystej okolicy Pskein-Czotkal, na wsch. od Taszkientu, dzięki którym zgodnie z wynikami prac prof. Machatschka stwierdzono, że nie tylko mezozoiczne pokłady, ale i paleozoiczne mają bieg pñ. wsch. Badania wykazały, że zaburzenie w biegu od pñ. wsch., aż do pñ. zach. położyć należy na karb wielkich intruzyj. Wreszcie zauważono, że na obszarze tym ma się do czynienia z prawierówniami wieku mezozoicznego (?) tak, że czynność górotwórczą późniejszą należy ograniczyć wyłącznie do podniesienia „en bloc“ całego obszaru o rosnącej ku wsch. amplitudzie wypiętrzenia.

Prof. Naliwkin studjował w r. 1923 pñ. część Karatau i skonstatował jej związek (na podstawie stratygrafii) z pasmami Ulu-tau i Mugodjar. Prace Muchina, kierowane względami użytkowymi (studja nad złożami węgla) w pñd. Kara-tau, doprowadziły do nadzwyczajnych znalezisk (ze względu na konserwację okazów) fauny jurajskiej.

Korjeneszkij N., poprowadził dwie bardzo śmiałe ekspedycje w pñ.-zach. obszar wysokogórski Pamiru, studjując wachnienia lodowców.

Wreszcie wspomnieć należy o pracach Nikszica I. w obszarze Kopet-Dag. Wyniki studjów N. potwierdzają słusność dotychczasowych poglądów Muszketowa na przynależność tego pasma do t. zw. młodego sfałdowania pamirskiego, które działało z pñd. na pñ. Dowodem słusności tej hipotezy jest: istnienie 125 km długiej linii dyslokacyjnej, wzdłuż której biegnie pas term i źródeł mineralnych u pñ. stóp systemu. Badacz stwierdził w trzeciorzędzie co najmniej 3 sfałdowania.

Prof. Heim A. w obszarach brzeżnych Zatoki Perskiej. Korzystając z uprzejmości sułtana Nejdu Ibn Saud odbył prof. Heim podróż przez geograficznie mało znane okolice. Wyruszył z Koweit na pñd. przez prowincję Hasa do oazy Hofhuf, eskortowany przez 25 gwardzistów sułtańskich.

Podróżnik zwraca uwagę, że znacznie łatwiej, aniżeli by przypuszczać można, znosi się wysokie lipcowe i sierpniowe temperatury 47° do 48° po południu, a nawet jeszcze 43° po zachodzie

słońca przy gwałtownych, transportujących masy piasku, wiatrach pñ.-wsch.

Nader interesujące spostrzeżenia poczynił Heim na wyspie Bahrein. Ma ona kształt niskiego wulkanu o równym dnie krateru i płaskim stożku. Jest to jednak iluzoryczne podobieństwo. Wyspa zbudowana jest z osadów, rzekomy zaś krater jest dziełem sił niszczących.

Powstanie jej, jak i morfogeneza są dla badacza zupełnie zagadkowe i niewytlómaczalne.

Podróż powrotną odbył prof. Heim z Bagdadu przez Wenecję do Londynu dzięki regularnej komunikacji automobilowej w 8 dniach.

Okolice podbiegunowe. *Aeronautyczne studja nad okolicami bieguna pñ.* Jeszcze w r. 1919 zaproponował pilot W. Bruns nawiązanie komunikacji aeronautycznej w celach handlowo-transportowych, która połączyłaby ośrodki zachodnio- i środkowo-europejskie z miejscowościami leżącymi po obu stronach Pacyfiku, biegnąc przez okolice bieguna pñ. Projektodawca zdawał sobie jasno sprawę, że przedsięwzięcie na taką pomyślane skalę, oprzeć należało na podstawach naukowych, w pierwszym zaś rzędzie na gruntownej znajomości lokalnych warunków.

Badania takie istniały już przed wojną, dość wspomnieć Hergesella i Zeppelina. Z inicjatywy Bruna podjęto ponownie zapoczątkowane studja, organizując Wydział Badań Arktydy; weszli w jego skład delegaci Berlińskiego Tow. Geogr. i Naukowego Tow. Żeglugi Powietrznej.

Wobec nadzwyczajnego rozwoju w czasie wojny i w dobie powojennej techniki lotniczej, radjo-telefonii i radjotelegrafii, przy tak znacznym wzroście możliwości zarówno komunikacyjnych jak i niemniej transportowych, Wydział stanął wobec konieczności ścisłego ustalenia planu pracy, który oparty na dotychczasowych badaniach brałby w rachubę postępy w zakresie geogr.-klimatolog. i meteorologicznego poznania Arktydy.

Ponieważ momentem najważniejszym w żegludze powietrznej jest pogoda, przeto mając do dyspozycji obfite materiały rosyjskich stacyj meteorolog. z okolic podbiegunowych, nakreślono mapy typowych pogód (dr. Schneider), zajęto się zbadaniem panujących kierunków wiatrów, częstością burz, opadów i mgieł w poszczególnych miesiącach.

(Prace te według zapowiedzi prof. dr. Kohlschütterera z dnia 7 lutego b. r. zostaną w b. r. opublikowane. Prof. dr. K. jest przewodniczącym Wydziału Badań Arktydy).

Studja wykazały, że maj przedstawia klimat.-meteorologiczne optimum dla przedsięwzięcia podróży badawczej aeronautycznej. Dla pierwszego lotu ustalono: odlot z Murmania przez kraj Franciszka Józefa, następnie na wsch. lub zach. od bieguna pñ. (zależnie od warunków atmosferycznych) ponad obszarami na pñ. od archipelagu amerykańskiego, przez M. Beaufort'a do Nome na Alasce; droga powrotna zaś przez Cieśninę Beringa, Wyspę Wrangla, De Long i kraj Mikołaja II.

Do przeprowadzenia tej podróży konieczny jest statek powietrzny o pojemności 150.000 m³. Wskazaną jest ta pojemność

ze względu na konieczność zabrania ekwipunku podbiegunowego, na wypadek katastrofy.

Równocześnie ustalono zagadnienia, na które podróż winna rzucić nowe światło. 1° oczekiwane jest zdobycie szczegółowszych wiadomości o rozmieszczeniu lądów i mórz, przy szczególnem zwróceniu uwagi na charakter lądów.

Z analizy przyprływu i odpływu na płn. brzegu Kanady wnioskowano (Harris) o obecności kontynentu w okolicach bieguna płn., lub przynajmniej szelfu.

2° Dalej ekspedycja miałaby się zająć obserwacją prądów morskich powierzchniowych i właściwościami tamt. lądów, przeprowadzić pomiary głębokowościowe i zbadać o ile się da oceanograficznie morza. Ze względów aerologicznych miałaby ekspedycja przedsięwziąć szereg wzlotów pionowych z pilotem i zapomocą balonu o instrumentach samopiszących.

Specjalnie po tych badaniach obiecuje sobie nauka niemiecka b. wiele, a to ze względu na to, iż właśnie w okolicach biegunowych leży klucz zrozumienia cyrkulacji nie tylko atmosferycznej, ale i oceanicznej płn. półkuli.

Wobec braku finansowych środków dla zorganizowania tak kosztownej ekspedycji pragnie komitet niemiecki postawić akcję na płaszczyźnie przedsięwzięcia międzynarodowego i pozyskał dla sprawy między innymi Fritjofa Nansena. (Ztschrft. d. Ges. f. E. zu Berlin 1925 z $\frac{3}{4}$ str. 126—129).

Lot do bieguna. Dnia pierwszego maja miał wyjechać Kanadyjczyk Algasson na swoim żaglowcu „Islandja“ z Liverpoolu na morze podbiegunowe. Odbędzie on na małym okręcie powietrznym mającym 150 stóp długości lot do bieguna północnego i z powrotem. Lot ten odbędzie się jeszcze przed lotem zapowiedzianym przez Amundsen¹⁾, który ma wznieść się w powietrzu z końcem maja ze Spitzbergu.

IX. Recenzje (*Compte rendus*).

Dostęp Polski do morza a interesy Prus Wsch. St. Sławski delegat rządu polsk. w radzie portu i dróg wodnych w Gdańsku. Pracę swą stosownie do 2 zagadnień, zresztą ściśle ze sobą związanych, wyrażonych w tytule, dzieli autor na 2 części. Po świetnej przedmowie prof. Romera, dającej krótką syntezę geogr. strony problemu, omawia autor w I części: Genezę uzyskania przez Polskę dostępu do morza i prawne podstawy stosunku Polski do W. M. Gdańska. Następnie, porównując sytuację gospodarczą Gdańska przed wojną z dzisiejszą, stwierdza cyfrowo korzyści, jakie odniósł Gdańsk ze zmian polit. po wojnie. Z kolei omawia autor kwestję „korytarza“ (z zastrzeżeniem co do nazwy) polskiego i znaczenie Pomorza dla Polski jako jedyne wyjścia na morze. Przytem porusza kwestję własnego portu polskiego i polskiej marynarki handlowej. W końcu części I polemizuje z argumentami niemieckiej propagandy, zwalczając je rzeczowymi argumentami

¹⁾ W ostatniej chwili dostaliśmy wiadomość o locie Amudsen, co dla braku miejsca odłożyć musimy do następnego zeszytu. *Redakcja.*

niemieckiej nauki i dowodząc międzynarodowego znaczenia morza dla Polski. W części II p. t.: Geopolityczne położenie Prus Wsch. po analizie położenia geogr. Prus Wsch. dochodzi autor do przekonania, że zarzuty niemieckie co do „odcicia“ i „przerwania łączności“ z Rzeszą nie mają słusznej podstawy, gdyż Prusy Wsch. zarówno przed wojną jak i dziś stanowiły i stanowią odrębną gospodarczo i duchowo prowincję niemiecką, a łączność dzisiejsza przez „korytarz p.“ po zawarciu konwencji transportowej niemiecko-polskiej czyni zadość wszystkim potrzebom Rzeszy Niemieckiej i Prus Wsch.

Wreszcie zestawiając ruch kolejowy Polska — wybrzeże i Niemcy — Prusy Wsch. wykazuje autor ruch w kierunku południkowym o 100%, silniejszy, niż ruch równoleżnikowy, co oczywiście uważać należy za dowód większej potrzeby związania ziem Centralnej Polski z wybrzeżem, niż Prus Wsch. z Rzeszą Niem.

W zakończeniu zestawiono szereg państw, porównyując ich stosunek do morza z sytuacją morską Polski. Książka napisana jasno i zwięźle, informuje doskonale o istocie zagadnienia wymienionego w tytule.

D. St.

Jerzy Loth prof. dr. Geografja Polityczna. Kraków, Orbis, 1925, 16°, 240 str. Autor daje nie tylko dużo wiadomości, ale z rzadkim taktem i umiarem, zdradzającym w równej mierze zamiłowanie przedmiotu jak i głęboką wiedzę, w sposób przejrzysty, popularny i dostępny wprowadza czytelnika w zagadnienia tej najmłodszej dziedziny nauk geograficznych, mającej przed sobą tak ogromne i wspaniałe pole pracy.

Dziełko poprzedza króciuchny przegląd historycznego rozwoju geografji politycznej, poczem wprowadza nas autor w geogr. polityczne pojęcie państwa względnie stanu, omawiając jego elementy, objawy życiowe, znaczenie zróżniczkowania organów, wreszcie zaś genezę i rolę idei politycznej w życiu państwa.

Poprzez klasyfikację państw i stanów ze względu na obszar przez nie zajmowany, jak i ze względu na ich kształt, omawiając wcale wyczerpująco rolę granic politycznych, zmierza autor do zobrazowania typowych położeń w sensie zarówno matematycznym, geograficznym i politycznym. Interesuje się żywo strukturą geogr.-fizyczną, ludnościową, gospodarczą, nie pomijając ani politycznej ani administracyjnej, by w doskonałym ujęciu (Rozdz. VI) dać syntetyczny poniekąd obraz podstawowych organów państwa z punktu widzenia geogr.-polit. Również i o sposobie ujęcia źródeł potęgi politycznej trudno wyrazić się inaczej.

Całości dopełnia bibliografja, pozwalająca samoukowi i początkującemu na orientację w literaturze i dająca w ten sposób możliwość uzupełnienia wiadomości. Liczne tabele zawierające najświeższe daty, podnoszą wartość dziełka.

Niestety żałować należy, że cenna ta książeczka pozbawiona jest w zupełności działu ilustracyjno-kartograficznego. Brak ten dałby się dziś jeszcze usunąć drogą wydania małego uzupełniającego atlasu.

Może nieco za mało poświęcono uwagi rozwinięciu terminu

„stan“. Pojęciu temu, według autora, odpowiada państwo, jako szersze ujęcie zagadnienia. Wątpliwości nasuwające się tu czytelnikowi, nie zostają rozwiane, a częste stosowanie w pracy to jednego to drugiego określenia, sprawia pewne trudności, ileż pojęcia synonimami w ścisłym słownym znaczeniu nie są, a sposób ich stosowania przez samego autora nie pozwala na określenie różnic.

Mimo tego całość, wypełniając dotkliwą lukę w naszej popularnej i naukowej literaturze geogr., zasługuje na jak najradośniejsze powitanie i przyjęcie.

W. O.

X. Wiadomości drobne (*Informations courantes*).

Wiadomości z zakresu nauk ścisłych. Sekularny ruch magnetyzmu ziemskiego w płn. części Rosji europ. Konieczność redukcji pomiarów magnetycznych na jedną i tę samą epokę, co jest niemożliwe bez znajomości sekularnego ruchu geomagnetycznych elementów, a z drugiej strony dostateczna ilość miejscowości z kilkukrotnymi obserwacjami w płn. Rosji europ. pozwoliły dokonać studjów nad ruchem sekularnym i zapełnić lukę w odnośnej literaturze, ponieważ ostatnia w tej kwestji praca (A. Tillo o ruchu sekularnym magnetyzmu ziemskiego w płn. Rosji europ.) odnosi się do epoki 1880 r. Zaobserwowane wielkości deklinacji i poziomej składowej zredukowano na środek roku obserwacji; sekularny ruch inklinacji wyprowadzono z bezpośrednio obserwowanych wielkości. Opierano się na danych obserwatorjum w Pawłowsku i spostrzeżeniach wyprawy Andreff'a na Nowaja Zemlja w 1882—3 r. i sporządzono mapy rozdziału izolinij sekularnego ruchu geomagnetycznych elementów na okres 1880—1920 r. Z porównania ich z mapami A. Tillo wynika, iż od 1880 r. wszystkie elementy magnetyzmu ziemskiego przesunęły się od O ku W.

O lodzie Antarktydy i morz Antarktycznych wydała okazałe dzieło ekspedycja niemiecka do bieguna południowego, która zatrzymana przez kry lodowe w pobliżu góry Gaussa na cały prawie rok od 22 lutego 1902 r. do 8 lutego 1903 r. wykonała szereg pomiarów, korzystając z przymusowego postoju. W większych rozdziałach traktuje to dzieło o lądolodzie na górze Gaussa i jego ruchu, o lodzie szelfowym w zatoce Posadowsky'ego, o powstawaniu i rozwoju, oraz powiększaniu się i topnieniu pola Gaussa, o wiatrach śniegowych, o temperaturze lodu i oceanu Lodowatego.

Wiadomości z zakresu geografji regionalnej. Wykopaliska w Wielkopolsce. Przy naprawianiu, zniszczonej wylewem Warty, drogi natrafiono na nowe stanowiska przedhistoryczne; znaleziono groty, ślady chat i pieca garnarskiego. Zabytki znajdowały się w samej warstwie kulturalnej lub tuż pod nią. Sądząc z siedmiu do tej pory zbadanych placówek, należą one do okresu kultury łużyckiej z młodziej epoki brązowej, wczesnej żelaznej względnie do okresu przedrzymskiego. Mies. Pedagog. (1925 r., z. 3. str. 95), z którego czerpiemy tę wiadomość nie podaje dziwnym zbiegiem okoliczności miejsca znaleziska.

Kamerun. Z powodu ostatnich przesunięć granic między kolonjami państw sojuszniczych odłączono od Kamerunu sułtanat Bornu. Obecnie rzeka Szari jest granicą między Bornu a Bagirmi.

Sam Kamerun został podzielony na okręgi, z których jeden na północ od rzeki Benue liczy 71.292 mieszkańców i 2.480 mil², drugi na południe od Benue 37.900 mieszk. i 3.600 mil² (według spisu z r. 1922). Okręg Bamenda ma 156.918 mieszk., Manife 57.236, Kumba 55.744, Victoria 32.627. Razem wogóle Kamerun liczył w r. 1922 — 302.525 mieszkańców.

Komunikacje. Rozbudowa sieci kolej. w Marokku. W rozwoju sieci kolej. marokańskiej rok 1923 jest rokiem przełomowym. Znaczenie sieci zbudowanej w ostatnich 3 latach, wykazuje w przeciwstawieniu do ruchu kol. Marokka z przed wojny, T. Balzer w dziele „Sieć kolejowa kolonialna“. Wskutek rozwinięcia sieci kol., otrzymało zach. Marokko linję w kier. południkowym o dług. 900 km, planowana zaś linja równoleżnikowa, mająca sięgać do gra-

nicy Algieru ma wynosić 320 km. W ten sposób sieć kol. zach. Marokka stykać się będzie z liniami Algieru i Tunisu.

Afryka wschodnia. W kraju Uganda Anglicy przystąpili do budowy nowych linii kolejowych. Istnieje tam już kolej łącząca wybrzeże Oceanu Indyjskiego z jez. Victoria Nyanza, z Mombassy przez Nakurn do Kisumu, lecz nie wystarcza to na tak olbrzymi obszar, bo trudno było do Mombassy sprowadzać towary z nad Nilu z okręgu Busoga, gdzie istnieje dolny port Jinja, połączony wąską kolejką z Namasagali w kierunku północnym. Towary więc szły tą kolejką do Jinja, tu ładowane były na okręt i transportowane przez jezioro do Kisumu. Dla skrócenia i ułatwienia tej całej drogi komunikacyjnej obecnie buduje się nową kolej. W r. 1922 rozpoczęto budowę toru na linii Nakurn—Ravine—Eldoret—Turbo, a więc przez wyżynę Uasin Gishu, gdzie w zdrowej okolicy rozdano dawnym żołnierzom 2 i pół miliona akrów ziemi na założenie osad. Rozdano również zapomogi dla plantacji bawełny. Przemysł angielski chce bowiem za wszelką cenę uniezależnić się od bawełny amerykańskiej. Z Turbo kolej ma pójść wkrótce dalej przez Tororo do portu Jinja i w ten sposób nietylko jez. Victoria Nyanza zostanie w dwóch ważnych punktach połączony z Mombasą, czyli z Oceanem Indyjskim, lecz nawet okręg Busoga nad Nilem połączy się dogodną komunikacją lądową zapomocą kolei z morzem, przez co zapewni się wywóz stąd do Anglii wszelkiego rodzaju roślin plantacyjnych.

Francuskie linje lotnicze. Francja, posiadająca bogate obszary w Afryce i Azji (Indochiny mają cynk, żelazo, węgiel, olbrzymie plantacje bawełny, jedwabiu (8 tysięcy ha), ryżu, karczuku, cukru, kawy, tytoniu), dąży obecnie do koncentracji i unifikacji kolonij z metropolją. W tym celu istnieje plan stworzenia linii lotniczej z Europy przez Syryj (kol. franc.) Mezopotamję, Persję, pñ. Indie, franc. Indochiny do brzegów Pacyfiku. W ten sposób plan angielskiej wyłączności komunikacyjnej (Europa—Afryka—Azja), plan linii lądowej, został zagrożony przez ów francuski raid, którego wykonawcą jest por. Pelletier d'Oisy. Koncepcja francuska połączenia Europy z Oceanem Spokojnym przyjdzie napewno do skutku, wobec bardzo dobrze rozwijającego się lotnictwa we Francji. Sześć fran. kompanij aeronautycznych w czasie od 1 stycznia do 30 października 1923 r. zrobiło turę 3,007.164 km, przewiózły 7.363 pasażerów, 662.840 kg towarów i 57.349 kg poczty. Najdłuższe przestrzenie robiono na linii Francja—Afryka pñ., najwięcej zaś pasażerów przewieziono w kierunku Paryż—Strassburg—Praga—(Warszawa)—Wiedeń—Budapeszt—Belgrad—Bukareszt, ewentualnie Konstantynopol.

Afryka południowa. Linia kolejowa wiodąca z portu Natal (Durban) na północ do Somkele (167 mil długości) ma być teraz przedłużona przez kraj Zulusów aż do rzeki Pongola, tworzącej granicę między Transwalem, Natalem i krajem Zulusów.

Koleje w Sudanie francuskim. Jeszcze przed wojną Francuzi myśleli o budowie kolei z Wybrzeża Kości Słoniowej włąb Sudanu, a więc na północ ku Nigrowi. Teraz po wojnie budowę tę przeprowadzają na wielką skalę. Chcą mianowicie połączyć kolejami Wybrzeże Kości Słoniowej z portem Konakry w Gwinei francuskiej, a więc wokół państwa Liberji i kolonji ang. Sierra Leone, dalej z portem Dakar w kraju Senegambji, wreszcie z Timbuktu nad Nigrem. Są to olbrzymie przestrzenie, wynoszące 900 km z Abidjan na Wybrzeżu Kości Słoniowej do Bobo-Diulassu przez Koroko, 1270 km do Konakry i 1690 km do Dakar. Trudności są też niezwykle z powodu górzystego terenu Wysokiego Sudanu, niezbadanych dotąd okolic i niebezpieczeństwa grożącego ze strony plemion Mandingo.

Linia kolejowa z Dakar do Bammako nad Nigrem przez Kayes nad Senegalem jest w całości już wykonana, a teraz Francuzi przystąpili do budowy kolei z Bammako przez Sikasso do Bobo-Diulassu, skąd pójdzie już na południe do Abidjan na Wybrzeżu Kości Słoniowej. Inicjatywę tej budowy i jej przeprowadzenie wzięł w swe ręce już w r. 1920 energiczny i zastużony gubernator gen. Merlin.

Zegluga w Algierji. Liczba okrętów ładowanych towarem w portach Algierji w ciągu roku 1923 wynosiła 3.839 i o 1.800 była wyższą, niż w roku 1922; tonaż wynosił 5,404.000 ton, czyli o 800.000 ton więcej, niż w r. 1922. W tem obliczeniu liczba okrętów francuskich w r. 1923 wynosiła 2.397 o to-

nażu 3,288.973 ton. Statystyka dalej porównuje różne porty i mówi nie tylko o okrętach ładunkowych, lecz wogóle o wszystkich rodzajach żeglugi. I tak port Algier w r. 1923 zarejestrował razem wszystkich statków przywozowych i wywozowych 8.626 o wadze 13,963.800 ton i o tonażu 2,340.714 ton towarów, z czego 1,062.300 ton wyładowanych i 1,278.375 ton naładowanych na okręty. Potem następują porty: Oran z 7.008 okrętami i 8,347.700 tonami, Bone z 3.013 okrętami i 1,552.500 tonami, Bougie z 1.307 okrętami i 871.800 tonami, Montaganem z 1.175 okrętami i 1,016.400 tonami. Mniej ważne są porty: Arzew, Beni Saf, Djidjelli, Nemours i Collo.

Port Oran w Algierji. Prace nad powiększeniem portu w Oranie nie zostały jeszcze ukończone, choć trwają od 18 lipca 1905 r. Jeszcze przed wojną wykonano nowy basen o 19 hektarach i 1000 metrów wybrzeża głębokości od 740—840 m. Po wojnie przystąpiono do dalszego rozszerzenia portu orańskiego. Projekt przewiduje prace w pierwszym etapie następujące: a) przedłużenie wielkiej tamy długości 500 m; b) wybudowanie poprzecznego mola południowego przedporcia; c) wybudowanie szerokiego bulwaru przez zasypanie wybrzeża i zabrzeża i zrównanie ziemi nierówności; d) założenie kanałów, bruków, kolei i t. d.; Prace w drugim etapie: a) wybudowanie poprzecznego mola północnego przedporcia; b) wybudowanie dalszego bulwaru na Ravin-Blanc; c) założenie ramp u wejścia. Na wszystkie te roboty wyłożono 66 milj. franków franc. (I etap 53, II etap 13 milj. franków).

Port Casablanca w Marokko. Roboty nad budową i powiększeniem portu rozpoczęły się w r. 1921. Do 1 czerwca 1924 r. ukończono budowę długiego na 1.020 m mola poprzecznego, które zamyka obecnie port od wschodu. Obecnie w budowie są: wielkie molo, mające zamknąć port od zachodu i północy, długości 2.100 m, przyczem wejście do portu będzie jedno o szerokości 250 m. W głębi zamkniętego w ten sposób basenu wybuduje się nadbrzeżne bulwary i doki, a tyły ich zasypie się i wyrówna. Sam port obejmie 95 hektarów powierzchni i będzie głęboki od 8—15 m. W pobliżu portu na nowym wybrzeżu na wschód od mola poprzecznego stanie wielki dworzec towarowy, który będzie połączony z nowym dworcem pasażerskim w mieście. Casablanca będzie zatem wielkim portem handlowym, łączącym Afrykę Północną z Ameryką. Położony nad Atlantykiem posiada dogodną komunikację z innymi portami afrykańskimi, a przytem może spełniać taką rolę, jak np. Hamburg dla Europy. Podróżni, jadący do Ameryki przez Casablanca, będą mogli przy tej sposobności zwiedzić miasta marokańskie Rabat, Marakesz, Fez, dziś już połączone kolejami z Casablancą.

Ruch morski może najlepiej zilustrować nam cyfry, choć oczywiście po ukończeniu budowy tego portu ruch ten jeszcze bardziej się wzmoże. I tak w r. 1923 nawiedziło Casablancę 1.281 okrętów o tonażu 1,353.628 na ogólną liczbę przybyłych do 7 portów marokańskich 2.472 okrętów o ogólnym tonażu 2,084.493. Zatem do jednego portu Casablancą wpłynęło 51°/_o okrętów przybyłych wogóle do Marokka i 60°/_o tonażu. Port Mazagan, który pod tym względem stoi na drugim miejscu, gościł zaledwie 330 okrętów o tonażu 251.678. W ten sposób Casablancą zbliża się szybko do portu Oran, do którego w tym roku przybyło 3.208 okrętów. Porównajmy teraz cyfry handlu: w r. 1923 we wszystkich portach marok. wyładowano i władowano na okręty towarów 800.000 ton, z czego przypadło na: Casablancę 525.000, Kenitra 106.000, Mazagan 51.000, Safi 51.000, Rabat 36.000, Mogador 17.000 i Fedalch 14.000 ton. Casablancą zatem zagarnęła już 60°/_o ogólnego handlu Marokka. Warto porównać te cyfry z cyframi w Algierze. W r. 1923 port Algier miał towarów 2,341.000 ton, Oran 1,628.000, Bone 1,151.000, Beni-Saf 356.000 ton. Casablancą zatem należy umieścić między tymi dwoma ostatnimi portami. Kolosalne znaczenie posiada Casablancą również przez wywóz nawozów sztucznych (mian. fosfatów). Same cyfry mówią za wszystko: w r. 1921 wywieziono stąd fosfatów 8.232 ton, w r. 1922 79.815, w r. 1923 190.723 ton. Ten szalony wzrost tłumaczy się trzema czynnikami: 1) działalnością kopalni, gdzie w r. 1923 wydobyto 225.395 ton fosfatów; 2) wielką regularnością zawartości produktu ustalonego na 76.145%, dzięki starannemu wydobyciu; 3) łatwością i szybkością transportu do portu Casablancą i władowania tu na okręty. Jak z tego przydługiego opisu widzimy, Casablancą ma wielką przyszłość przed sobą.

Kanał Ren-Wezera 1913—1922 r. Ruch zachodni t. j. kanał Ren-Herne Lippe i Dortmund-Amiza obejmował w 1922 r. 7,400.000 t, wschodni t. j. kanał Amiza-Wezera i ruch na Wezerze razem 2,693.000 t, cały ruch na kanale Ren-Wezera, łącznie z własnym, na kanale Dortmund-Amiza z zarządu monopolowego, 10,426.000 t. Większy był w 1918 r., a w innych znacznie mniejszy. W okresie 1913—1922 r. wydajność ruchu przewozowego wzmożła się o 1% rocznie, w kilometrotonach o 16% rocznie mimo wojny i rewolucji. Stosunkowo najlepszy ruch wykazał kanał Amiza-Wezera, najgorszy — kanał Dortmund-Amiza. Mimo wzmoczonego ruchu kanał wykazał deficyt, spowodowany szybką dewaluacją: w 1921 r. deficyt wzrósł do sumy 27 milionów mkn., a wydatki były 16¹/₂ razy większe niż dochody.

Bezpośrednia komunikacja kolejowa: Prusy Wschodnie—Litwa—Łotwa—Estonja—Rosja. Z początkiem bież. roku ustalono już definitywnie warunki przewozu i przejazdu bezpośredniego Królewiec—Moskwa.

Nowe połączenia telefoniczne. W styczniu b. r. uruchomiono bezpośrednio połączenie telefoniczne Warszawa—Łuck i Warszawa—Kowel, przy równoczesnym zaprowadzeniu komunikacji telefonicznej międzymiastowej pomiędzy Warszawą, Łuckiem i Kowlem.

Pocztowa komunikacja lotnicza Warszawa—Kraków została wznowiona 2 marca b. r.

Wiadomości z zakresu geografii gospod. *Przywóz ryżu do Afryki zachodniej.* Bardzo interesującym będzie zapoznać się ze zmianami, jakie wywołał handel w zapotrzebowaniu w zachodniej Afryce francuskiej. W r. 1909 skonsumowano tam 24,777.504 kg ryżu, a mianowicie między innymi Senegal 17,130.032 kg, Gwinea 5,215.587 kg, Wybrzeże Pieprz. 2,241.047 kg, Dahomey 181.838 kg. Rok 1914 był rekordowym; przywóz ryżu wynosił ponad 53,000.000 kg. I tak otrzymał: Senegal 49,222.781 kg, Gwinea 1,466.096 kg, Wybrzeże Pieprz. 2,241.047 kg, Dahomey 308.284 kg, Sudan franc. 385.466 kg. Wreszcie w r. 1924 liczby te spadają na około 18,000.000 kg, rozdzielonych w ten sposób: Senegal 15,234.522 kg, Gwinea 300.786 kg, Wybrzeże Pieprz. 1,900.051 kg, Dahomey 492.386 kg, Sudan franc. 75 kg. Konstatujemy ten fenomen ekonomiczny, że zachodnia Afryka francuska zaczyna produkować to, co sama konsumuje. Dzięki wzmoczonej działalności administracji tych kolonij tubylcy zwiększyli swą własną produkcję i zmniejszają znacznie swe zakupy produktów przybyłych z zewnątrz.

Leży to w interesie gospod. metropolji, ponieważ podnosi siłę kupna miejscowej ludności, stwarzając nowy korzystny rynek dla przemysłu i handlu francuskiego.

Handel w Gwinei Francuskiej. Zarząd kolonji francuskiej, Gwinei, miał szczęśliwy pomysł zbierania danych statystycznych, odnoszących się do tamtejszego handlu. Czyni to już od 30 lat i na tej właśnie podstawie można porównać liczby i obliczyć wzrost życia gospodarczego i wogóle handlu. Przytoczymy tu najważniejsze cyfry wywozu towarów kolonialnych z Gwinei. I tak wywóz migdałów palmowych podniósł się z 2,311.891 kg w roku 1892 na 9,766.078 kg w r. 1922; wywóz oleju palmowego z 141.825 kg na 555.528 kg; wywóz skór bawolich z 210.186 kg na 1,046,164 kg; wywóz wełny z 300 kg w r. 1912 na 313.842 kg w r. 1922; wywóz wosku z 7.457 kg w r. 1892 na 188.695 kg w r. 1922; wreszcie wywóz bananów z 1.911 kg w r. 1902 na 513.406 kg w r. 1922. Jedynie wywóz kauczuku spadł z 952.089 kg w r. 1892 na 302.174 kg w r. 1922.

Rybołówstwo na Wybrzeżu Kości Słoniowej jest w rękach tubylców i stanowi jedyny dochód dla blisko 15 tys. ludzi. Miejscowości rybackie rozsiane wzdłuż wybrzeża ogniskują się przy ujściach rzek. Czas połowów trwa cały rok, z małymi przerwami deszczowymi. Tubylcy ograniczają się w połowach do wybrzeży, podczas gdy na pełne morze zapuszczają się rybacy brytyjscy. Do przybrzeżnych połowów są używane łodzie z obsadą 1 lub 2 ludzi, a na pełnym morzu t. zw. barki na 6—10 osób o pojemności 5—10 ton. Przyrzędów do chwytania ryb używa się podobnie jak w Europie. Jedna łódź dostarcza dziennie 100—150 kg ryb.

Wytwórczość żelaza i stali. Produkcja żelaza i stali dotychczas nie osiągnęła skali przedwojennej. Światowa produkcja żel. w r. 1923 przy 64,521.000 t. ang. była o 18·9% mniejsza niż w r. 1913. Produkcja zaś stali przy 71,007.000 t.

była mniejsza o 4·9%, niż w 1913 r. W czasie wojny i po wojnie nastąpiły jednakże wielkie zmiany w ustosunkowaniu się wytwórczości żelaza w różnych państwach, co wywołało poważne zmiany w gospodarstwie światowym. Znaczny wzrost produkcji ponad poziom przedwojenny wykazały Stany Zjed. i Luxemburg. W r. 1923 St. Zjed. wyprodukowały $\frac{2}{3}$ produkcji światowej żelaza i $\frac{3}{8}$ produkcji światowej stali. Tak więc Stany Zjed. są krajem produkującym najwięcej ropy i żelaza, co pozwala na gospodarczą supremację świata. W cyfrach przedstawia się to następująco:

Wszechświatowa produkcja żelaza i stali w tyś. ton ang.

	żelazo		stal	
	1913	1923	1913	1923
W. Brytania	10.260	7.360	7.663	8.480
St. Zjednoczone	30.653	39.500	31.301	44.400
Francja	5.126	5.000	4.614	4.750
Belgia	2.428	2.118	—	—
Niemcy	19.000	4.000	18.631	5.000
Polska	?	492	?	935

W Niemczech produkcja żelaza obniżyła się olbrzymio, bo spadła do $\frac{1}{5}$ poziomu przedwojennego, a w Anglii obniżyła się o $\frac{1}{3}$. Żelazny rynek światowy odczuwa silnie konkurencję Francji (i Belgji). Przemysłowi francuskiemu zależy bardzo na tem, żeby Niemcy kupowały rudę we Francji, której tam jest nadmiar. Niemcy jednakowoż, mające niedobór rudy żelaznej, starały się w ciągu lat ostatnich jak najmniej korzystać z olbrzymich zapasów francuskich.

Niem. import rudy żel. w 1922 r. rozłożony był na następujące państwa: z Hiszpanji sprowadzono 14.000.000 t, ze Szwecji 5.000.000 t, z Francji 2.000.000 t, z Algieru 666.000 t, z Luxemburga 766.000 t, z Norwegji 521.000 t.

Tak więc ze względów politycznych Niemcy bojkotują rudy fran. mimo, że ruda ta kalkuluje się znacznie taniej, bo jest położona niedaleko od Renu, jego dopływów i kanałów, a po drugie ruda fran. posiada znakomite właściwości topnicze.

Rzeczposp. Spółdz. 1924.

Rybołówstwo polskie. W naszym rybołówstwie morskiem bierze udział około 1.300 rybaków. Mieszkają oni w 26 gminach położonych na wybrzeżu, a należących do pow. puckiego i wejherowskiego. Głównym ośrodkiem rybactwa jest Jastarnia, w której mieszka najwięcej rybaków, a najbardziej wytwórczym jest Hel. Polska posiada na wybrzeżu tylko 2 porty rybackie, Hel i Gdynię, i małą przystań w Pucku. Statków (kutrów) motorowych jest 89, żagl. i wiośl. 728 (r. 1923). Gatunki ryb poławianych na wybrzeżu dzieli się na 3 grupy: a) gatunki ryb słodkowodnych, poławianych w zatoce puckiej (okoń, szczupak), nie mają one jednak dużego ekonomicznego znaczenia; b) gatunki ryb wędrownych (łosoś, węgorz); c) gatunki ryb morskich (szproty, śledzie, flądry). Z ogólnej ilości ryb poławia się $\frac{2}{3}$ w miesiącach od października do marca. Dochód jednak z rybołówstwa wpływa mniej więcej równomiernie w ciągu roku, gdyż mniejsze połowy w okresie letnim mają większą wartość ekonomiczną z powodu większej cenneści ryb poławianych w tymże czasie.

Spostrzeżenia nad sposobem żywienia się ludzi w okolicach biegunowych. Na podstawie osobistych przeżyć podczas ostatniej ekspedycji biegunowej (1913—1918) wykazał Viljamur Stefansson, że okolice biegunowe nie są pozabawione życia organicznego i nawet zimowanie jest możliwe dzięki obfitości zwierzyny, mimo zupełnego braku pokarmów roślinnych. Zapotrzebowanie tłuszczu z powodu niskiej temperatury jest wielkie, co powoduje stosunkowo łatwe przystosowanie się organizmu do tego rodzaju środków odżywczych. Ludzie, odznaczający się wstętem do mięsa, zapadają łatwo na szkorbut. S. twierdzi, że dzięki dostatecznej ilości pokarmów mięsnych na dalekiej północy włosy i zęby lepiej się zachowują.

Początki kultury rolnej w Ameryce Południowej. Kulturze rolnej w Ameryce Poł. przeciwstawiają się wyraźnie dwie różne siły: niepłodność gruntu i bujna

wegetacja. Za punkt wyjścia dla kultury rolnej uważa tutaj Max Schmidt wysiłki celem pozyskania nieurodzajnych gruntów dla odpowiedniej wegetacji; u dawnych mieszkańców Peru miało miejsce zarówno kolejne nawadnianie i osuszenie podłoża dla dostarczenia mu części pożywnych, jak też usuwanie piaszczystej powierzchni ziemi, aż do osiągnięcia żyzniejszej gleby. Pokrywanie nieurodzajnej gleby dobrą ziemią humusową z pobliskich bagien, spotykane już u b. pierwotnych ludów, jak u karczujących lasy Indian, gra najwybitniejszą rolę. Teren jest pokryty sztucznymi pagórkami (atterrados). Wzniesieniu ziemi towarzyszy w pewnej odległości odpowiadające zakłębienie. Bliższe badania Schmidta nad „atterrados“ w okolicy rzeki Caracasa pozwalają mu twierdzić, że przodkowie dzisiejszych Guatów dążąc do osiągnięcia gospodarczego celu rozwiązywali zagadnienia gospodarki w ten sam sposób jak dzisiejszy. Karczowanie lasów i zastępowanie dzikiej wegetacji kulturalną na miejscach o gruncie bardziej urodzajnym miało miejsce nieco później i odbywało się wokół dawniejszych osad.

Produkcja węgla w Zagłębiu Dąbrowskiem i okręgu krakowskim przekroczyła poziom przedwojenny, łącznie zaś z obwodem górnośląskim stanowi 89,77% produkcji przedwojennej.

Sytuacja gospodarcza Niemiec. Wskutek wojny nastąpiło w Niemczech zmniejszenie ludności; spadek ten dla mężczyzn w wieku lat 20—45 dochodzi do 13%, co odbija się ujemnie na rynku pracy. Emigracja jest też znaczna. W styczniu 1923 wyjechało przez Hamburg Niemców 1815, a w styczniu 1924: 4622. Zbiór zboża chlebowego w r. 1923 wynosił 44% z zbioru z czasów przedwojennych. W r. 1923 wartość udziału Niemiec w handlu międzynarodowym była o połowę mniejsza, niż w r. 1913. Jedynie na polu odbudowy swej marynarki handlowej wykazały Niemcy wyniki zdumiewające tak, że już w r. 1923 zdołały uzyskać drugie miejsce (po Anglii) w nawigacji międzynarodowej, zepchnąwszy Stany Zjedn. na miejsce trzecie.

W stosunku do czasów przedwojennych ogólny tonaż światowy znacznie się zmniejszył, bo gdy w r. 1913 było 1750 okrętów, to w r. 1923 zaledwie 701.

Przemysł automobilowy. W r. 1923 „liczba światowa“ wozów automobilowych przekroczyła 18 milionów, z czego na Amerykę przypada 88%. Eksport samochodów z Ameryki osiągnął wartość 106,010.330 dolarów. Najwięcej samochodów w Stanach Zjedn. zakupuje Australia i Japonia.

Włoski przemysł automobilowy zużywa prawie w całości stal niemiecką. W tej gałęzi tylko jedna firma włoska zaopatruje się w stal w Anglii. Wogóle włoskie życie gospodarcze opanowane jest przez kapitał niemiecki w znacznie silniejszym stopniu, niż przed wojną (stalownie z Ruhr otworzyły składy w Turynie, sprzedając wielką ilość produktów niem.).

Zmiany w produkcji ropy naftowej. Ropa naftowa, będąca dziś jednym z najważniejszych surowców, gra bardzo wielką rolę nie tylko w gospodarstwie, ale i w światowej polityce. Wskutek zastosowania ropy i jej przetworów na ogromną skalę do różnych gałęzi życia gospodarczego, a przede wszystkim do komunikacji (paliwo na okrętach, kolejach, benzyna do silników automobilowych, aeroplanowych i t. p.), produkcja jej wzrasta w bardzo intensywny sposób. Wzrost ten najlepiej wyudatni się w cyfrach:

Wszechświatowa produkcja ropy naftowej w tysiącach beczek:

	wyniosła w r. 1910	a w r. 1923
Stany Zjednoczone	216.588	735.000
Meksyk	3.364	149.472 (!)
Rosja	66.000	38.000
Persja	?	25.000
Indje Niderl.	15.000	15.000
Rumunja	9.000	10.850
Polska	12.673	5.000

Z powyższej tablicy widać przewrót, jaki zaszedł w produkcji ropy. Rosja stojąca na drugim miejscu zeszła na miejsce trzecie, Polska z czwartego na siódme, natomiast olbrzymi wzrost produkcji wykazuje Meksyk, ów kraj nieustannych rewolucji, wywoływanych bądź przez amerykańskich rafinerów ropy lub też przez angielskich królów naftowych. Przez swe nadzwyczajne

wzmożenie produkcji naftowej, Meksyk stał się niezmiernie interesującym obiektem polityki międzynarodowej i zatargu anglo-amerykańskiego. Albowiem pozostając w sferze interesów angielskich i amerykańskich, przedstawia olbrzymie wartości rozwojowe w zakresie wytwórczości naftowej: opanowanie więc tej produkcji jest rzeczą niesłychanie ważną dla Stanów Zjednoczonych, gdyż amerykańskim kopalniom naftowym zagraża w niedługim czasie wyczerpanie. Za lat 10 Stany Zjedn. będą musiały importować około pół miliona baryłek rocznie. Dodać należy, że w Ameryce środkowej i południowej $\frac{2}{3}$ pokładów naftowych należą do Anglii. Ważnym atutem polityczno-gospodarczym jest też to, że u wrót kanału Panamskiego usadowiła się angielska grupa naftowa Pearsona. Wielkiej też zmianie uległ udział Stanów Zjedn. w przywozie do Anglii ropy.

Procentowy udział Stan. Zjedn. w przywozie do Anglii ropy i jej przetworów:

	1913	1923
Stany Zjedn. i Meksyk	60.2	37.7
Persja	0.3	29.3

W przywozie tym zmniejszył się także udział Rumunii, Rosji, Indii holend. i angielsk. oraz innych krajów. W rewolucji meksykańskiej w r. 1924 chodziło głównie o interesy naftowe Anglii i Stanów Zjedn.

W przywozie angielskim ropy zwiększył się udział Persji, która stała się domeną wpływów angielskich (Anglo-Persian Oil Comp.). Południowo-perskie pola naftowe, będące w posiadaniu Anglii, mają duże znaczenie ze względu na angielską drogę do Indji. Na linii Gibraltar-Kalkuta muszą się znajdować stacje naftowe dla floty angielskiej, toteż Anglicy opanowali również pola naftowe Marokka, Algieru, Egiptu, a ostatnio i Persji. Tak samo rozwój kolei żelaznych w Mezopotamji, będącej w sferze wpływów Anglii i Turcji (Niemcy wskutek wojny odpadły), może być oparty tylko na zużycowaniu ropy jako paliwa, bo kraje te są pozbawione węgla. Dlatego Anglja stara się przez zawiązanie komunikacji Mezopotamji dążyć do opanowania politycznego tych ziem. Niepokoi Anglję Rosja, która prowadzi w Azji politykę imperjalistyczną, zmierzającą w kierunku Oceanu Indyjskiego.

Dla przemysłu naftowego dadzą się zauważyć dwie cechy charakterystyczne: 1) Anglja prowadzi politykę czynną, zdobywczą w krajach produkujących naftę, 2) angielski wywóz ropy wzrasta, a zakup produktów przemysłu rafineryjnego na rynkach zewnętrznych zmniejsza się. (Anglja coraz bardziej zwiększa instalacje rafineryjne).

Wogóle jest około 600.000 rafinerji, które dostarczają 3 miliony beczek dziennie, z tego Meksyk 250.000 beczek, a Polska 65.000 mając 15 rafinerji.

Rzeczosp. Spółdz. 1924.

Produkcja zboża. Właściwe warunki klimatyczne stanowią połowę powodzenia dla dobrego urodzaju. Otóż z przyczyn klimatycznych urodzaj w r. 1924 był naogół niepomyślny. Nawet kraje południowe, jak Włochy miały złe zbiory wskutek niesprzyjających warunków atmosferycznych. Wogóle ogólna produkcja światowa od r. 1894 zmniejszyła się o 1 miliard 250 milionów cetn. metr. W roku 1912 światowy zbiór pszenicy i żyta wynosił 9.363 milionów pudów, przyczem w Europie krajami eksportującymi zboże były Rosja, Rumunia, Węgry, Bułgaria, Serbia. Po wojnie osłabła zdolność eksportu zboża Rosji, Rumunii, S. H. S. i Bułgarii. Europa importująca zboże, skazana jest więc na przywóz z krajów zamorskich, które zwiększyły płaszczyznę obsiewu, jak to wskazują liczby podane w tysiącach ha przez Międzynarodowy Urząd Rolniczy w Rzymie.

	Przeciętna za rok 1913—1919	1921	1923
Europa z Rosją europ.	54.457 (r. 1913)	—	—
Europa bez Rosji europ.	29.339	25.871	26.441
Afryka pn.	3.114	3.113	3.469
Kanada	4.025	9.413	9.175
Stany Zjednoczone	19.060	25.777	23.597
Indje	11.826	10.434	12.478
Argentyna	6.496	5.877	6.907
Australja	3.077	3.933	4.047

W okresie 1919—1923 zwiększył się również przeciętny zbiór z hektara. Dla niektórych krajów, tych zwłaszcza, które nader powiększyły powierzchnię obszaru, powiększenie zbioru jest b. duże:

Przeciętna za rok	1919	1919—23
Kanada	6,8	10,2
Australja	4,8	8

Światowa produkcja zboża (zwłaszcza pszenicy) zwiększyła się w ostatnim dziesięcioleciu. Np. w r. 1923 zwiększenie powierzchni obszaru o 3% wpłynęło na przyrost zbioru o 18%. Tylko w Europie produkcja zboża słabo wzrasta, bo zdolność eksportowa Rosji wcale jeszcze nie doszła do normy przedwojennej. Zużytkowanie zboża w krajach eksportowych zwiększa się z powodu przyrostu naturalnego ludności oraz z tej przyczyny, że wskutek wzrostu dobrobytu w tych krajach w czasie wojny (produkcja nadmierna dla państw walczących) zwiększyło się na miejscu spożycie, choćby w Stanach Zjedn., Kanadzie lub Argentynie. Światowy zbiór pszenicy w r. 1923 (prócz Rosji) wynosił 940 milj. q, podczas gdy w 1922 r. 870 milj. q. Wszakże St. Zjedn. wyprodukowały o 18 milj. q mniej, niż w r. 1922. W Niemczech zbiór zboża chlebowego w r. 1922—23 wynosił 8'6 milj. ton, podczas gdy w roku 1913—14 16'8 milj. ton. Pod uprawę rolną zajęto w Rosji (r. 1924) 71% obszaru przedwojennego. W r. 1922—23 obszar uprawy powiększył się w porównaniu z rokiem poprzednim o 18%, a zbiory tylko o 4% z powodu gorszego urodzaju. W r. 1923 wywóz zboża rosyjskiego zagranicę wynosił tylko 93 $\frac{1}{2}$ milj. pudów. W grudniu 1923 przybył też do Anglii pierwszy od czasu wojny transport zboża rosyjskiego, zawierający 20.000 buszli pszenicy i 25.000 buszli jęczmienia (1 b. = 35'2 litra). Eksport ten jednak stanowi ledwo 10% wywozu przedwojennego.

W Polsce pola obsiewów płodów rolnych i zbiory w r. 1923 przedstawiały się wcale zadawalniająco:

	Pole obsiewu (w tys. ha):		Zbiór:	
	1922	1923	1922	1923
Pszenica	1.045,6	1.017,4	11.579	13.136
Żyto	4.575,5	4.664,8	50.660	59.965
Jęczmień	1.147,1	1.195,5	13.040	16.508
Owies	2.404,2	2.815,1	25.481	35.948
Kartofle	2.224,0	2.279,2	337.590	287.182
Buraki cukrowe	109,3	143,1	26,714	30.420

Zauważyć należy, że liczebnie najmniejsza pozycja buraków cukrowych pod względem płatniczym przewyższa wartościowo np. zbiór pszenicy 20 razy. *Rzeczposp. Spółdz. 1924.*

W *Nienhagen* (Hannover) do wiercono się 3 marca 1925 nafty. W ciągu 100 godzin dał szyb 150 cystern czystej ropy. Ciśnienie, pod którym ropa wybucha, obliczają na 80—90 atmosfer. W historii wierceń jest to nader doniosły wypadek, który pozwala przypuszczać, że i w pn. nizinie istnieją bogate złoża naftowe.

Widoki rozbudowy stosunków gospodarczo-handlowych między Polską a Szwajcarią. Ustalenie waluty polskiej stanowi pierwszy krok do nawiązania normalnych stosunków, które głównie i przedewszystkiem wskutek deprecjacji polskiego pieniądza uległy daleko idącym zmianom. Towary szwajcarskie w okresie dewaluacji marki polskiej nie mogły wytrzymać tańszej konkurencji niemieckiej. Wskutek tego od r. 1921 zaznaczył się silny spadek w imporcie szwajcarskich towarów do Polski. Gdy w r. 1920 sprowadzono za sumę 24'3 milj. fr., to w r. 1921 import wyraził się w cyfrze 11'9 milj. fr., spadając do 9'1 milj. fr. w r. 1922. Inflacja konsumpcyjnie wzmocniła w r. 1923 rynek krajowy, podniosł się też import ze Szwajcarii na 14 milj. fr.

W r. 1924 mimo szeregu ograniczeń, przedsięwziętych w związku z akcją sanacji finansowej — w trzech pierwszych kwartałach import ze Szwajcarii podniósł się na z górą 15 milj. fr. Bardzo ciekawe daje wyniki porównanie poszczególnych pozycyí za rok 1923 i pierwsze 3 kwartały r. 1924.

Towar	Rok 1923	3 kwartały r. 1924	Uwaga
1. Tkaniny bawełniane	1,309.000 fr.	3,844.000 fr.	
2. Odpadki „	306.000 „	168.000 „	Wskutek zastoju gospod. w tkactwie.
3. Materje jedwabne	331.000 „	2,629.000 „	Objaw b. charakter.!
4. Miedź w blokach	1,494.000 „	684.000 „	
5. Miedź w drucie	1,008.000 „	36.000 „	
6. Maszyny elektr.	485.000 „	519.000 „	
7. Turbiny parowe	327.000 „	159.000 „	
8. Zegary	2,800.000 „	4,120.000 „	W 1922 r. 900.000 fr.

Ogólnie tu zauważyć możemy, że zmniejszenie się pozycji 4 i 5 pozostaje w niewątpliwym związku z oszczędnościami sanacyjnymi, przyczem gospodarcze zapotrzebowanie pokryte zostało w r. 1923. Podobnie jak ciekawym społecznie objawem jest wzrost poz. 3 (mimo nader wysokich ceł), tak też zaznaczyć należy, że szczególnie podniósł się import z tych zegarków i ich części składowych.

Dla uzupełnienia obrazu i ścisłości niewolno zapominać o farbach anilinowych i środkach farmaceutycznych. Podczas gdy pierwsze z 726.000 fr. z r. 1923 spadły na 352.000 fr., o tyle drugie podniosły się z 243.000 fr. w r. 1923 na 409.000 fr. w 9 miesiącach 1924 r.

Niemniej interesującym dla nas jest polski eksport do Szwajcarii, charakteryzujący się ciągłym wzrostem.

Wywieziono z Polski	1920	1921	1922	1923
za sumę	4 milj. fr.	4·7 milj. fr.	9·6 milj. fr.	25·8 milj. fr.

Polska eksportuje głównie przetwory naftowe, surowce i żywność. Tak np. eksport koksu i węgla czynił w r. 1923 $\frac{1}{3}$ całego importu szwajcarskiego. W pierwszych 9 miesiącach 1924 wywóz węgla i koksu wyniósł 2,275.000 fr. spadając bardzo silnie wobec r. 1923, gdzie się wyraził cyfrą 8·4 milj. fr. Podobnie wygląda eksport przetworów naftowych i benzyny: w 1923 r. 3·8 milj. fr., w 3 kwartałach 1924 r. 2,148.000 fr.; wzrósł natomiast znacznie wywóz cynku z 900.000 fr. na 1½ milj.

W r. 1923 wysłano z Polski paszy dla bydła za 4,200.000 fr., podczas gdy w omawianym czasokresie r. 1924 zaledwie za 201.000 fr. Analogicznej redukcji doznał wywóz drewna z 3,400.000 fr. (1923) na 1,233.000 (1924).

Produkcja cukru przed i po wojnie. Z wybuchem wojny produkcja cukru uległa wielkim zmianom. Spustoszenie w tym przemyśle we Francji półn., w Belgii i w Polsce, przewroty polityczne w Rosji i polityka gospodarcza rządu sowieckiego wywołały ogromne zmniejszenie produkcji cukrowej w Europie. Światowa produkcja cukru buraczanego (przeważnie cukier europejski), która w latach przedwojennych była mniej więcej równą produkcji cukru trzcinowego, poważnie się zmniejszyła, dochodząc w r. 1919 do 3·2 milj. ton, kiedy w tymże samym roku produkcja cukru trzcinowego wynosi 12 mil. ton. Silne wzmoczenie się cukrownictwa obserwujemy w Brazylii, gdzie produkcja w porównaniu ze stanem przedwojennym podwoiła się, następnie na Kubie, której produkcja osiągnęła w kampanji r. 1921/22 rekordową cyfrę 4 milj. ton (w roku 1913/14 wyprodukowano tu 2·5 milj. ton). W Azji na pierwszym miejscu pod względem produkcji znajdują się Indie angielskie, których olbrzymia produkcja zaspakaja jednak zaledwie potrzeby ludności miejscowej. Poważne znaczenie dla rynku międzynarodowego ma Jawa, której produkcja w porównaniu z rokiem 1913/14 podniosła się o jedną trzecią. Formoza całkowicie zaopatruje w cukier Japonię.

W Stanach Zjedn. cukrownictwo w ciągu lat ostatnich rozszerzyło się olbrzymio. Spowodowały to nie tylko pola cukrowo-buraczane i cukrowo-trzcinowe północno-amerykańskie, ale również plantacje Portorico, Filipin, wysp Hawajskich, nabyta niedawno od Duńczyków wyspa Sainte Croix (Santa Cruz) i wreszcie wspomniana już Kuba. Wszystkie te ośrodki, tworzące północno-amerykańską podstawę cukrową, wyprodukowały w kampa-

nji 1922/3 r. 6 milj. ton, czyli trzecią część całej światowej produkcji cukrowniczej.

Jednak i europejska produkcja cukru buraczanego, aczkolwiek powoli, ale stopniowo powraca do stanu przedwojennego. Belgja np. już w kampanji 1922/3 wyprodukowała o 20% więcej, niż przed wojną. W takim samym stopniu zwiększyła swą produkcją Holandja. Obszar plantacyj buraczanych w Europie stale się powiększa. Wedle biura statystycznego Otto Lichta w Magdeburgu obszar plantacyjny w r. 1923 wynosił o 240.500 ha czyli o 18% więcej, niż w roku poprzednim. Według tegoż biura obszar plantacyjny europejskich wynosił w 1913 14r. 2,220.160 ha, zatem brakuje już tylko 29%.

Przemysł cukrowniczy we Francji produkuje połowę przedwojennej ilości, ale mimo tego nie może pokryć całego zapotrzebowania wewnętrznego i z tego powodu Francja musi sprowadzać jeszcze duże ilości cukru z zagranicy.

W Polsce produkcja cukrowa też jeszcze nie doszła do normy przedwojennej, stale jednak wzrasta, co demonstuje poniższa tabela:

Rok	Produkcja	Spożycie ogółem	Na głowę mieszkańca	Pozostałość dla eksportu	Pozostałość eksportowa stanowi % produkcji
1921/22	174.000 t	110.890 t	4.3 kg	83.110	48
1923/24	364.150 t	220.000 t	7.8 kg	144.150	40

Stan cukrownictwa w porównaniu ze stanem przedwojennym przedstawia się w sposób następujący:

Ziemie zach.		B. dzielnica ros.		Małop. i Śląsk Ciesz.	
1911—1914 przeciętnie	1923	1911—1914 przeciętnie	1923	1911—1914 przeciętnie	1923
Obszar plantacji w ha:					
79.896	73.752	87.090	79.704	6.008	6.008
Cukrowni czynnych:					
26	24	59	54	3	3
Produkcja białego kryształu w t:					
282.326	266.136	255.159	233.550	13.550	13.494

Polski eksport cukru do państw bałtyckich jest znaczny. W ciągu 10 pierwszych miesięcy 1923 r. wywóz cukru do tych państw wynosił 47.678 t. (wedle danych G. U. S.) Jest to cyfra duża, bo Rosja w latach 1903—1907 wywoziła do Europy Zach. rocznie przeciętnie tylko około 40.000 t. Wywóz do państw zachodnich w tymże samym okresie 10 miesięcznym (Anglja, Francja, Niemcy, Holandja i Szwajcarja) wynosił 22.364 t. Procentowo eksport cukru przedstawiał się następująco: do krajów bałtyckich 54%, u państw zachodnich 23% i do Rumunii 23%.

Cukru obcego otrzymała Polska w tym czasie z Niemiec 951 t., z Czechosłowacji 399 t., ze Stanów Zjedn. A. P. 49 t. i z Indji Holend. 10 t. (Na podstawie art. Komorowskiego Wład. „Cukier jako obiekt polityki gospodarczej“. Rzeczposp. Spółdz. 1924. z III. IV. VI. VII. VIII. i IX.). Z. S.

Wiadomości z zakresu toponomastyki i kartografji. *Stolica Norwegji* nosi od dnia 1/I. 1925, zamiast dotychczasowej nazwy Kristjanja nazwę Oslo. (Czy zatoka też zmieniła nazwę, nie ogłoszono!).

Z dniem 16 X. 1924 nastąpiła fuzja dwóch pruskich miast Gestemünde i Lehe; noszą obecnie nazwę „Wesermunde“. Miasto liczy około 80.000 mieszkk.

Nowe nazwy miejscowości w Irlandji. Irlandja jest jednym z krajów, które w czasach powojennych zmieniły nazwy niektórych miast, wracając do dawnych nazw narodowych.

Tak więc Queentown poprzednio Core, zmieniono na Cobh; Kingstown, niegdys Dunleary, obecnie nazwano Dun Leoghaine; Dublin na Baile Atha Cliath; Bole Afha Kliá zostało uproszczone na Bla Kliá.

Przeistoczenie nazw tureckich miejscowości. Pułkownik Ismael Hakki Bey, szef sekcji sztabu generalnego zestawiał nazwy miejscowości w Małej Azji celem ich zmiany. Przy ustalaniu nowych nazw — opierano się na danych historycznych — wiążąc historję danej miejscowości ze słynnymi zwycięzcami, dyplomatami i t. d.

Nowe mapy rosyjskie. Rosyjski komisariat ludowy polecił, z powodu braku instytutów kartograf. na miejscu, prof. uniw. w Moskwie B. Adlerowi, aby kazał sporządzić w Niemczech mapy i inne pomoce geograficzne dla szkół rosyjskich.

Wynikiem tego są mapy ściennie: zredagowana przez Badrova „Mapa administracyjna europejskiej Rosji“; zredagowana i poprawiona przez B. Adlera „Mapa etnograficzna państwa rosyjskiego“ i również pod jego kierownictwem wydana „Mapa Polityczna Europy“.

Mapy te poprawione przez rosyjską Akademię Umiejętności dają obraz teraźniejszych stosunków w Rosji.

X. Literatura. (*Littérature*)¹⁾.

Literatura polska (*Littérature polonaise*).

Polska. — Literatura regionalna. (*Pologne. — Littérature régionale*).

Banach T., Półziemianki w Sandomierzu, Orli Lot 1925, z. 2—3 str. 43—45.

Bujalski B., p. Fizjografja (cf. *Physiographie*).

Chałubińska Aniela, Wycieczka Lwowskiego Instytutu Geograficznego do Krzemieńca (*L'excursion de l'Institut géographique de Léopol à Krzemieniec*), *Czas. Geogr.* 1924, II z. 3—4 str. 375—384. (*Revue consacrée à l'enseignement de la Géogr.*)

Czarnocki Jan, p. Fizjografja (cf. *Physiographie*).

Czyżewski Juljan, p. ibd.

Gadomski Adam, p. ibd.

Horwitz L., p. ibd.

Jabłoński E., p. ibd.

Kowalewski K., p. ibd.

Lilpop J., p. ibd.

Passendorfer E., p. ibd.

Pawłowski Stan., p. ibd.

Pawłowscy Ewa, Wanda i Stanisław, p. ibd.

Prażmowski Józef, p. Różne (cf. *Divers*).

Ptaszycki M., p. Fizjografja (cf. *Physiographie*).

Rabowski F., p. ibd.

Styrnałówna M., p. ibd.

Tołurusi K., p. ibd.

Weigner Stanisław, p. ibd.

Wołosowicz S., p. ibd.

Polska. — Fizjografja. (*Pologne. — Physiographie*).

Bartnicki Leonard, O wietrze halnym w Tatrach, Vent „halny“ à Tatra, *Czas. Geogr.* 1924, II z. 3—4, str. 406—411, *Revue consacrée à l'enseignement de la Géogr.*

¹⁾ Z powodu braku miejsca część bibliogr. odłożono do nast. zeszytu.

Bujalski B., Sprawozdanie z badań geologicznych, wykonanych w r. 1924 na arkuszach Nadwórna, Mikuliczyn, Porohy (Compte-rendu des recherches géologiques, exécutées en 1924 sur les feuilles Nadwórna, Mikuliczyn et Porohy), Pos. Nauk. P. I. Geolog. W-a 1925, Nro 11, str. 4—5, C. R. des Séances du Service Géologique de Pologne.

Chałubińska Aniela, p. Lit. regionalna (cf. Litt. régionale).

De Cizancourt H. — Styrnałówna M., O budowie geologicznej okolicy Rybnika nad Stryjem (Sur la structure géologique des environs de Rybnik sur le Stryj), Pos. Nauk. P. I. Geolog. W-a 1925, Nro 11, str. 5—6, C. R. des Séances du Service Géologique de Pologne.

Czarnocki Jan, O mezozoicznych złożach rud żelaznych w zachodniej części gór Świętokrzyskich, (Sur les minerais de fer mésozoïques dans la partie Ouest du Massif de Święty Krzyż) Pos. Nauk. P. I. Geolog. W-a 1925, Nro 11, str. 15, C. R. des Séances du Service Géologique de Pologne.

Wyniki badań geologicznych dokonanych w r. 1924 na obszarze mezozoicznym zachodniej części gór Świętokrzyskich, (Sur les résultats des recherches géologiques sur le terrain mésozoïque dans la partie occidentale du Massif de Święty Krzyż), Pos. Nauk. P. I. Geolog. W-a 1925, Nro 11, str. 11—14, C. R. des Séances du Service Géologique de Pologne.

Czyżewski Juljan, Podział Opola na podstawie wysokości względnych, Division d'Opole, basée sur la hauteur relative du terrain, Pokłosie geogr., Lwów, Książnica, 1925, str. 1—15, + 1 mapa.

Gadomski Adam, Uplaz Rohackich Stawów w Zachodnich Tatrach, Przyrodnik 1925, z. 2, str. 77—85.

Horwitz L., Sprawozdanie z badań geologicznych wykonanych w r. 1924 na arkuszu Stary Sambor. (Compte-rendu des recherches géologiques exécutées en 1924 sur le feuille Stary Sambor), Pos. Nauk. P. I. Geolog., W-a 1925, Nro 11, str. 6—9, C. R. des Séances du Service Géologique de Pologne.

Jabłoński E., Sprawozdanie z badań geologicznych, wykonanych w r. 1924 na arkuszach Dolina i Porohy, (Compte-rendu des recherches géologiques en 1924 sur les feuilles Dolina et Porohy), Pos. Nauk. P. I. Geolog., W-a 1925, Nro 11, str. 3, C. R. des Séances du Service Géologique de Pologne.

Koczwara M., Pierwsze ślady życia na ziemi, Przyroda i Technika 1925, z. 1, str. 1—5.

Koczwara M., Rola ekspozycji w geograficznym rozmieszczeniu roślin, Le rôle de l'exposition dans la distribution géographique des plantes, Pokłosie geogr., Lwów, Książnica 1925, str. 29—45.

Kołodziejczyk January, Zadania Ochrony Przyrody na tle regionalizmu, Ziemia 1925. z. 2, str. 13—19.

Kosińska-Bartnicka Stan., Przebieg pogody w Polsce w ciągu lata i jesieni 1924 r., (Le cours du temps en Pologne — Été et automne 1924), Czas Geogr. 1924, II, z. 3—4, str. 442—445, Revue consacrée à l'enseignement de la Géogr.

Kosińska-Bartnicka Stan., Uśnieżenie w Polsce zimą 1923/24 r.

Sur la couverture de neige en Pologne durant hiver 1923/24, *Czas. geogr.* 1924, t. II, z. 3—4, str. 393—404, *Revue consacrée à l'enseignement de la Géogr.*

Kowalewski K., Sprawozdanie z badań geologicznych w części południowo-zachodniej wyżyny lubelskiej, (*Compte-rendu des recherches géologiques dans la partie sud-ouest plateau de Lublin*), *Pos. Nauk. P. I. Geolog., W-a* 1925, Nro 11, str. 15—18, *C. R. des Séances du Service Géologique de Pologne.*

Lilpop J., 1) Flora międzylodowcowa nad średnim Bugiem (*Une flore interglaciaire sur le Bug moyen*).

2) Charakterystyka paleobotaniczna profilu dyluwjalnego pod Koszarami, (*Caractéristique paléobotanique d'un profil quaternaire près Koszary sur le Bug*), *Pos. Nauk. P. I. Geolog., W-a* 1925, Nro 11, str. 9—10, *C. R. des Séances du Service Géologique de Pologne.*

Lilpop J. — Passendorfer E., O warstwach interglacialnych pod Sulejowem, (*Sur les couches interglaciaires près de Sulejów sur la Pilica*), *Pos. Nauk. P. I. Geolog., W-a* 1925, Nro 11, str. 11, *C. R. des Séances du Service Géologique de Pologne.*

Mączak Franciszek, Asymetria w rozwoju pnia drzew szpilkowych, (*Le problème d'assymétrie des arbres conifères*), *Pokłosie geogr., Lwów, Książnica* 1925, str. 45—65.

Passendorfer E., patrz Lilpop J. — Passendorfer E.

Pawłowski Stan., Położenie geograficzne Polski, (*La situation géographique de la Pologne*), *Czas. geogr.* 1924, t. II, z. 3—4, str. 435—441, *Revue consacrée à l'enseignement de la Géogr.*

Pawłowski Stan., O terasach w dolinie Wisłoki (*Sur les terrasses dans la vallée de la Wisłoka*), (*Carpathes Pologn.*), *Pokłosie geogr. Lwów, Książnica* 1925, str. 151—179.

Pawłowscy Ewa, Wanda i Stanisław, Mapa opadów atmosferycznych w dorzeczu Wisły 1:2,500.000, (*Les précipitations atmosphériques dans le bassin de la Vistule*), *Pokłosie geogr. Lwów, Książnica* 1925, str. 89—151, 5 tabl.

Ptaszycki M., Sprawozdania z prac torfowych w r. 1924 w województwach Pomorskiem, Białostockiem i Poleskiem, (*Compte-rendu des recherches de tourbes en 1924 dans les voïevodies de Pomorze, de Białystok et de Polesie*), *Pos. Nauk. P. I. Geolog. W-a* 1925, Nro 11, str. 19—21, *C. R. des Séances du Service Géologique de Pologne.*

Rabowski F., Sprawozdanie z badań geologicznych na arkuszu Przemyśl, (*Compte-rendu des recherches géologiques sur le feuille Przemyśl*), *Pos. Nauk. P. I. Geolog. W-a* 1925, Nro 11, str. 6, *C. R. des Séances du Service Géologique de Pologne.*

Sokołowski J., Biegus morski nad wybrzeżem polskim, (*Tringa maritima*, Brünn), *Przyrodnik* 1925, Nro 1, str. 31—32.

Styrnałówna M., p. de Cizancourt H.

Szafer Władysław, Kilka uwag o t. zw. mannie, *Orli Lot* 1925, z. 2—3, str. 33—35.

Tołwiński R. Sprawozdanie tymczasowe z badań, wykonanych w lecie r. 1924 w Karpatach skolskich, (*Compte-rendu prélimi-*

naire des recherches exécutées en 1924 dans les Carpathes), Pos. Nauk. P. I. Geolog. W-a 1925, Nro 11, str. 1—3, Compte-Rendus des Séances du Service Géologique de Pologne.

Weigner Stanisław, Sprawozdanie z badań geologicznych na arkuszu Dolina, (Compte-rendu des recherches géologiques sur la feuille Dolina), Pos. Nauk. P. I. Geolog. W-a 1925, Nro 11, str. 3, C. R. des Séances du Service Géologique de Pologne.

Wołosowicz S., Utwory dyluwjalne na południowo-zachodnim krańcu łaдолodu Wilejskiego, (Les formations quaternaires à l'extrémité sud-ouest du lobe glaciaire de la Vilia), Pos. Nauk. P. I. Geolog. W-a 1925, Nro 11, str. 9, C. R. des Séances du Service Géologique de Pologne.

Zierhoffer August, Zagadnienie powierzchni poddyluwjalnej na ziemiach polskich, (Le problème de la surface soudilivienne sur le territoire de la Pologne), Pokłosie geogr. Lwów, Książnica 1925, str. 273—329, 4 mapy.

Polska. — Ludność. (Pologne. — Population).

Banach F., p. Lit. Regionalna, (cf. Litt. régionale).

Dudziński Adam, Zmiany narodowościowe (wyznaniowe) na terenie 3 województw wschodnich Małopolski w świetle urzędowych spisów 1910—1921, Sur les changements dans l'état national en trois palatinats du Sud-Est de la Pologne, Pokłosie geogr., Lwów, Książnica 1925, str. 15—29, + 5 map.

Falski Marjan, Materiały do projektu sieci szkół powszechnych na obszarze województw: warszawskiego, łódzkiego, kieleckiego i białostockiego oraz m. st. Warszawy, Warszawa 1925, Wydż. Komisji Pedagogicznej Ministerstwa W. R. i O. P., Oddział Pedagogiki Ogólnej Nro 6, Książnica, Atlas T. N. S. W., str. 149 + 93.

Moszyński Kazimierz, Niektóre wyniki etnograficznych badań Polski, Ziemia 1925, z. 3, str. 40—45.

Szturm de Sztrem-Weinfeld - Piekalkiewicz, p. Kartografia (cf. Cartographie).

Węgrzynowicz Leopold, p. Różne (cf. Divers).

Woźnowski Mieczysław, Kilka uwag o osadnictwie sezonowym w okolicy Żywca; Quelques observations sur la transhumance dans le district Żywiec, Pokłosie geogr. Lwów, Książnica 1925, str. 219-255, 1 mapka.

Z. G., (tłoczyła z francuskiego), Ulice i drogi, Samorząd 1925, Nro 12, str. 219—221.

Polska. — Komunikacje. (Pologne. — Les voies de communication).

Łęgowski St., p. Życie gospodarcze (cf. La vie économique).

Łęgowski St., Przypieszenie budowy portu w Gdyni, Przemysł i Handel 1925, z. 10, str. 279.

Łęgowski St., Światła i znaki na naszym wybrzeżu, Signaux optiques et phonétiques de côte polonaise, Czas. geogr. 1924, t. II, z. 3—4, str. 469—472, Revue consacrée à l'enseignement de la géogr.

Gieysztor J., Koleje wązkotorowe w Polsce, Przemysł i Handel 1925, z. 16, str. 524—525.

Sławski St., delegat Rządu Polskiego w Radzie Portu i Dróg wodnych w Gdańsku, Dostęp Polski do morza a interesy Prus Wschodnich, z przedmową Eugenjusza Romera profesora Uniwersytetu we Lwowie, Drukarnia Gdańska, Gdańsk 1925, str. 106 (recenzja wewnątrz zeszytu p. str. 58).

Walter J., Poczta polska w Gdańsku, Przemysł i Handel 1925, z. 5, str. 108—112.

Weinfeld-Szturm de Sztrem-Piekałkiewicz, p. Kartografja (cf. Cartographie).

Polska — Życie gospodarcze. (Pologne. — La vie économique).

Arnekker Edward, System nakładowy w krawiectwie Brzezin, Biblioteka Wyższej Szkoły Handlowej, Rocznik II, str. 6—69, W-a, 1924.

Baliński Bruno, Przemysł szklarski w Polsce, Przemysł i Handel 1925, z. 14—15, str. 430—431.

Bartoszewicz Stefan, Rafineryjny przemysł naftowy w Polsce w r. 1924, ibd. 1925, z. 13, str. 378—379.

Bartoszewicz Stefan, Bilans kopalnictwa naftowego za rok 1924, ibd. 1925, z. 10, str. 266—268.

E. L., Wapiennictwo w Polsce, ibd. 1925, z. 14—15, str. 425—426.

Gdańsk, Stosunki gospodarcze, ibd. 1925, z. 5 str. 122. z. 6 str. 147—148, z. 7 str. 181—182, z. 8 str. 217, z. 9 str. 249—250, z. 10 str. 273, z. 16 str. 535—536.

Górnictwo naftowe i przemysł rafineryjny, ibd. 1925, z. 7 str. 173—174, z. 9 str. 242, z. 10 str. 266—268 (p. Bartoszewicz), 274, z. 12 str. 344—345, (p. P. B.; Ostrzycki J.), z. 13 str. 378—379, (p. Bartoszewicz), 381.

Górnictwo węglowe (węg. kamienny, brunatny, koks i brykiety), (Wydobycie, obrót i eksport), ibd., z. 6, str. 138—142 (p. Stein), z. 9, str. 238—242, z. 16, str. 526—529, (p. Stein).

Hutnictwo żelazne, ibd. 1925, z. 6, str. 142, z. 9, str. 242 (p. Wł. K.), z. 10, str. 274—275, (p. K. Wł.), z. 16, str. 529—530.

K. Wł., Przywóz i wywóz wytworów walcownianych w roku 1924, ibd. 1925, z. 9, str. 243.

K. Wł., Wytwórczość hut żelaznych (1924 i styczeń 1925), ibd. 1925, z. 10, str. 274—275.

Kiedroń J., Gdańsk jako problem gospodarczy Polski, ibd. 1925, z. 13, str. 370—377.

Klepper A., Obrót towarowy między Polską a Norwegią, ibd. 1925, z. 16, str. 531—532.

Klepper A., Obrót towarowy między Polską a Szwecją (1920—1924), ibd. 1925, z. 12, str. 347—348.

Klepper A., Obrót towarowy Polski z Węgrami, ibd. 1925, z. 13, str. 386—387.

Krawulski Leonard, Reglamentacja wywozu artykułów rol-

nictwa w Polsce w okresie od 1918—1923 roku na tle produkcji rolnej, *Biblj. Wyższej Szk. Handl., Rocznik II*, str. 109—174, W-a. 1924.

Kuczewski Władysław, *Trzechletni dorobek Polski na Górnym Śląsku, Przemysł i Handel 1925*, z. 14—15, str. 483—486.

Łęgowski Stan., *Pierwsza statystyka naszych portów*, *ibid.* 1925, z. 9, str. 244—245.

Obrót towarowy w Gdańskim Porcie w roku 1924, *ibid.* 1925, z. 16, str. 535—536.

Ostrzycki J., *Rafineryjny przemysł naftowy w III kwartale 1924 r.*, *ibid.* 1925, z. 5, str. 114—115.

Ostrzycki J., *Rafineryjny przemysł naftowy w IV kwartale 1924 r.*, *ibid.* 1925, z. 12, str. 344—345.

Pietkiewicz Zenon, *Przemysł cementowy*, *ibid.* 1925, z. 14—15, str. 427—429.

P. B., 1) *Produkcja ropy naftowej w grudniu 1924*, 2) *Produkcja wosku ziemnego w grudniu 1924*, 3) *Produkcja gazów w grudniu 1924*, *ibid.* 1925, z. 12, str. 345.

Przemysł cukrowniczy, *ibid.* 1925, z. 6, str. 142—143, z. 9, str. 244.

Przemysł drzewny, *ibid.* 1925, z. 10, str. 275—276, z. 12, str. 346—347.

Przemysł metalowy, *ibid.* 1925, z. 10, str. 275, z. 12, str. 346.

Rakowski Julian, *Przemysł ceglarsko-dachówczarski w Polsce*, *ibid.* 1925, z. 14—15, str. 422—423.

Stanisławski L., *Rozkwit krajowej produkcji papieru*, *ibid.* 1925, z. 13, str. 381—382.

Stein A., 1) *Wydobycie węgla kamiennego i brunatnego, styczeń 1925*, 2) *Obrót węgla w kopalniach węgla kam. w Państwie Polskiem, styczeń 1925*, 3) *Obrót węgla brunatnego w Polsce, styczeń 1925*, 4) *Obrót koksu w kosiarniach w Polsce, styczeń 1925*, 5) *Obrót brykietów w brykietowniach w Polsce, styczeń 1925*, 6) *Eksport węgla kamiennego z Polski, styczeń 1925*, *ibid.* 1925, z. 16, str. 526—529.

Sygietyński René, *Wyniki reglamentacji handlu zagranicznego w ostatnim półroczu*, *ibid.* 1925, z. 16, str. 522—523.

Sławski St., p. *Komunikacje*, cf. *Les voies de communications*

Weinfeld-Szturm de Sztrém-Piekałkiewicz, p. *Kartografja, cf. Cartographie.*

Polska. — Kartografja (Pologne. — Cartographie).

Karczewski Stan., p. *Polska metodyka geogr.*, cf. *La méthode géogr. en Pologne.*

Polackówna M., p. *ibid.*

Romer E. — Szumański T., *Mapa Polski 1:2,500.000*, Lwów, Książnica, Atlas 1925.

Sawicki Ludomir, *Mapa ścienna Europejskiej Rosji i krajów ościennych, 1:2,000.000*, Kraków, Orbis, 1925.

Semkowicz Wład., *Rzeczpospolita Polska w r. 1771, z uwzględnieniem granic i miejsc historycznych od początku XVII w. 1:1,000.000*,

Lwów, Książnica Atlas 1925, 175 × 160, p. Recenzja: Przyjacieli Szkoły Nro 7, str. 211—213 (Dr. Nittman Karol).

Smoleński Jerzy, p. Polska metodyka geogr., cf. *La méthodique géogr. en Pologne*.

Wąsowicz Józef, *Niektóre metody i cechy generalizacji, La généralisation dans la cartographie, sa méthode et son but, Pokłosie geogr.*, Lwów, Książnica 1925, str. 207—219.

Weinfeld-Szturm de Sztrem - Piekalkiewicz, Atlas statystyczny Polski, zeszyt II, Warszawa-Bydgoszcz, Biblioteka Polska 1925.

Zdobnicka Marja, *Metoda izarytmiczna w grafice statystycznej, La méthode des isarithmes au service de la graphique statistique, Pokłosie geogr.*, Lwów, Książnica 1925, str. 255—273, 4 mapy.

Polskie podręczniki (*Manuels polonais*).

Poradnik dla Samouków t. V, Mineralogja i petrografja, Wskazówki metodyczne dla studjujących, Warszawa, Wydawn. Kasy im. Mianowskiego 1925, XIII + 769 str.

Siemiradzki J., *Podręcznik Paleontologii do użytku szkół akademickich*, cz. I, Paleozoologia z atlasem zawierającym 700 rycin na 36 tabl.

Polska metodyka geografji (*La méthodique géogr. en Pologne*).

Duś, Geografja a historia w kl. V Szkoły Powszechnej, Praca Szkolna 1925, Nro 3, str. 43—44, Dodatek do Głosu Naucz. Nro 4—7.

Gołyszna Ł., O nauce astronomji w szkole powszechnej, *Mieś. Pedagog.* 1925, z. 1, str. 7—11, z. 2, str. 40—45.

Jurczyński J., *Dydaktyka pojęć: rzeźby i sieci rzecznej a sprawa atlasów konturowych, Didactique des idées: relief du sol, réseau de rivières et la question de cartes muettes*, *Czas. geogr.* 1924, II, z. 3-4, str. 482—486, *Revue consacrée à l'enseignement de la Géogr.*

Karczewski Stan., *Uwagi o atlasach i mapach szkolnych, Remarques sur les atlas et les cartes scolaires*, *Czas. geogr.* 1924, II, z. 3-4, str. 357—361, *Revue consacrée à l'enseignement de la Géogr.*

Konicówna Stefania, *Sprawozdanie z lekcji: Długość geograficzna, Compte-rendu sur la leçon: Longitude géographique*, *Czas. geogr.* 1924, II, z. 3—4, str. 384—393, *Revue consacrée à l'enseignement de la Géogr.*

Kudelski Adam, *Metodyczny kurs geografji w 55 lekcjach dla klasy I szkół średnich*, Nakł. Gimn. Im. J. Zamojskiego w Warszawie 1923.

Morcinek Gustaw, *Obraz w szkole*, *Mies. Pedagog.* 1925, z. 2, str. 33—41, z. 3, str. 65—74.

Niemcówna St., *Kurs geograficzny w Gorlicach (wojew. Krakowskie) od 15—25 lipca 1924 r.*, *Le cours géographique en Gorlice*, *Czas. geogr.* 1924, II, z. 3—4, str. 476—482, *Revue consacrée à l'enseignement de la Géogr.*

Niemcówna St., *O pogłębianiu Krajoznawstwa ziem Polskich Sur la méthode de l'aprofondissement de la connaissance de géographie descriptive de Pologne, For Greater Efficiency in the Study*

of Home-Geography in Poland, *Czas. geogr.* 1924, z. 3—4, str. 361—370, *Geographical Teachers' Review*.

Niemcówna St., Na marginesie protokołów egzaminów wstępnych do szkół średnich, *Reflexions concernant les examens d'entrée aux écoles secondaires*, *Czas. geogr.* II, z. 3—4, str. 353—356, *Revue consacrée à l'enseignement de la Géogr.*

Opolski Zdzisław, *Z metodyki badań geologicznych w Karpatach*, Quelques remarques sur la méthode de recherches géologiques dans les Carpathes, *Pokłosie geogr.*, Lwów, Książnica 1925, str. 65—89, 2 mapki.

Podgórski Z., Co powinien wiedzieć o swoim powiecie, mieście, o swojej gminie, osadzie czy wsi każdy działacz oświatowy? *Szkoła, W-a* 1924, z. 5, str. 129—139.

Polackówna Marja, *Plany nauczania geografji wedle Wielkiej Komisji Edukacyjnej, jej drogowskazy dla współczesnych*, Les plans d'étude de géographie dans les écoles secondaires en Pologne d'après la Haute Commission d'Education publique de 1773, *Pokłosie geogr.*, Lwów, Książnica 1925, str. 179—207.

Polackówna Marja, *Polskie mapy szkolne i atlasy*, Les atlas et les cartes scolaires en Pologne, *Czas. geogr.* 1924, II, z. 3—4, str. 370—375, *Revue consacrée à l'enseignement de la Géogr.*

Roboty z gliny w szkole powszechnej, *Mies. Pedagog.* 1925, z. 3, str. 74—76.

Smoleński Jerzy, *W sprawie używania map topograficznych w szkole*, Sur le façon de se servir des cartes topographiques dans les écoles, *Czas. geogr.* 1924, II, z. 3—4, str. 359—361, *Revue consacrée à l'enseignement de la Géogr.*

Polska. — Różne. (Pologne. — Divers)

Biblioteka Wyższej Szkoły Handlowej w Warszawie, *Rocznik II, W-a* 1924, str. 240.

Bujak, *Studja geograficzno-historyczne*, Warszawa—Kraków—Lwów, Gebethner 1925.

Dobrzycki Jerzy, *Seweryn Udziela a młodzież polska*, *Orli Lot* 1925, z. 2—3, str. 18—22.

Izba Handlowa w Katowicach, *Księga adresowa przemysłu, handlu i finansów Polskiego Górnego Śląska 1924/25* (bliższych szczegółów brak), *Recenzja p. Przemysł i Handel* 1925, z. 9, str. 262.

Kołodziejczyk J., p. *Biogeografia*, cf. *Biogéographie*.

Komisariat Generalny R. P. w Gdańsku, *Zbiór dokumentów urzędowych polsko-gdańskich*, Cz. II. (214 dok. + 6 mapek).

Moszyński Kazimierz, *Regionalizm wobec etnografji*, *Ziemia* 1925, z. 1, str. 11—16.

Nitsch K., *Zbieranie właściwości mowy ludzkiej*, *Orli Lot* 1925, z. 2—3, str. 25—28.

Nitsch K., *O nazwy dzisiejszych części Polski*, Les Noms des Regions Administratives en Pologne, *Polski Przegl. Kartogr.* 1924 nr 6, str. 241—247.

Pawłowski Stanisław, *Instytut morski, Projekt założenia „Instytutu Morskiego” w Warszawie*, *Ziemia* 1925, z. 2, str. 25—27.

V. Przegląd czasopism. (*Revue de périodiques*).

L'Africa Italiana, Bolletino della Società Africana d'Italia, Napoli, 1925, t. XLIV, z. 1.

L'Afrique Française, Bulletin Mensuel du comité de l'Afrique Française et du comité du Maroc, Paris, 1925, z. 1, 2, 3, 4.

Agricoltura coloniale, Rivista mensile dell'Istituto Agricolo Coloniale Italiano, Direttore: Dott. A. Maugini, Redattore: Dott. M. Tappi. Firenze, 1925, z. 1-2, 3, 4, 5.

Annalen der Hydrographie und Maritimen Meteorologie, Zeitschrift für Seefahrt und Meereskunde, Hrgb. v. d. Deutschen Seewarte Hamburg, Berlin, Mittler u. Sohn, 1924, t. LII, 1925, t. LIII, z. 1, 2, 3, 4.

Annales Hydrographiques, Recueil de documents et mémoires relatifs à l'hydrographie et à la navigation, 3° serie. (Service Hydrographique de la Marine). Volume de 1923—1924. Paris.

Bulletin de l'Agence Générale des Colonies (Service des Renseignements), Paris, 1925, z. 202.

Bulletin de la Société Bretonne de Géographie, Lorient, 1925, Nr. 107.

Bulletin de la Societe Royale de Géographie d'Anvers, Anvers, 1924, t. XLIV, z. 4.

Bulletin International de l'Académie Polonaise des Sciences et et des Lettres, Cracovie, 1924, Nr 9-10 A.

Bulletin de la Société Hongroise de Géographie intitulé „Földrajzi Közlemények“ paraît en dix livraisons par an en hongrois. Redacteur: dr. Karl János et dr. Kéz Andor, Budapest, 1924, LII, z. VII-X, 1925, t. LIII, z. 1-3.

Československý Statistický Věstník, Praha, 1925, z. 1, 2-6.

Czasopismo geograficzne, Łódź-Warszawa, 1924, t. II, z. 3-4.

Dane bibliograficzne za rok 1924. Imprimés parus en Pologne au cours de 1924, publikacja oficjalna Min. Spr. Wewn. Oddz. Prasowy. I, II, III, IV kwartał i zestawienie roczne.

L'Esplorazione Commerciale, Organo mensile della Società Italiana di Geografia commerciale. Redattore: prof. G. Bottoni. Milano, 1925, Supplemento al Nr. 11-12, anno XXXIX (1924).

La Géographie, Paris, 1925, t. XLIII, z. 1, 2.

Geografisk Tidskrift, Köbenhavn, 1925, z. 1.

Geografiska Annaler, Stockholm, 1924, z. 3 i 4.

Geographical Review-The, New-York, 1925, t. XV, z. 1, 2.

Geographical Teacher-The, London, 1925, t. XIII, z. 1.

Germanskaja Technika, Zeitschrift der deutschen Technik, Königsberg, 1925, z. 2.

Głos nauczycielski, Warszawa, 1925, Nr. 5, 6-7, 8, 9.

Głos Prawdy, organ radykalizmu polskiego, Warszawa, 1925, R. III, Nr. 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88.

Handel zagraniczny Rzeczypospolitej Polskiej, G. U. S., Warszawa, 1924, kwartał III, IV.

Internationale Holzmarkt Der, Organ des Wirtschaftsinstituts für Russland und die Oststaaten, Königsberg, 1925, t. III, z. 5, 6, 7, 8, 9.

Journal of Geography Chigaru-Kyokwai, Tokyo, 1925, t. XXXVII, z. 1, 2, 3, 4.

Lettonie, Bureau statistique de l'Etat, Les sociétés anonymes de la Lettonie pour l'année 1923, Riga, 1925.

List of Publications of the Departament of commerce available for Distribution, Washington, 1925, January 31, February 28, March 31.

Lynkeus, Eine Rundschau über neue Lehrmittel u. Bücher, Herausgegeben von dr. H. Zeissig, Leipzig, Rietzschal, 1925, Nr. 1.

Mesični přehled zahraničního obchodu republiky československé, obchod speciální, Praha, 1925. Číslo 1, 2, 3.

Miesięcznik Pedagogiczny, Cieszyn, 1925, z. 1, 2, 3, 4.

Misje katolickie, Kraków, 1925, z. 1, 2, 3, 4, 5.

Mitteilungen der Geographischen Gesellschaft, Wien, 1924, z. 5-8.

Monde Slave le, Revue mensuelle, Paris, 1925, z. 1, 2.

Monthly Weather Review, Washington, 1924, Dezember, 1925, January.

Nauka i Szkoła, Warszawa, 1925, z. 1.

Ogniwo, Warszawa, 1925, Nr. 1, 2-3.

Opieka nad dzieckiem, czasopismo poświęcone ochronie macierzyństwa, opiece nad dziećmi i młodzieżą, Warszawa, 1925, nr. 1, 2.

Orli Lot, Kraków, 1925, z. 1, 2-3, 4, 5-6.

Ost-Europa Markt Der, Organ der deutschen Ostmesse Königsberg und des Wirtschaftsinstituts für Russland und die Oststaaten. Königsberg, 1925, t. V, z. 12, 13, 14, 15, 16.

Pilot Chart of the Central Amerikan Waters, Hydrographic Office under the authority of the sekretary of the navy, Washington 1925, Jan., Febr., April, May.

Pilot Chart of the North Atlantic Ocean, Hydrographic Office under the authority of the sekretary of the navy, Washington 1925, Jan., Febr., April, May.

Pilot Chart of the South Atlantic Ocean, Hydrographic Office under the authority of the secretary of the navy, Washington, 1925, Jan.-Febr., Mar.-Apr.-May, June-July-August.

Pilot Chart of the Indian Ocean, Hydrographic Office under the authority of the secretary of the navy, Washington 1925, January, Febr., March, May, June.

Pilot Chart of the South Pacific Ocean, Hydrographic Office under the authority of the navy, Washington 1925, Jan.-Febr., Mar.-Apr.-May, June-July-August.

Pilot Char of the North Pacific Ocean, Hydrographic Office under the authority of the secretary of the navy, Washington 1925, Jan., Febr., March, May.

Posiedzenia Naukowe Państwowego Instytutu Geologicznego, Warszawa, 1924, z. 10, 1925 z. 11.

Przemysł i Handel, Warszawa, 1925, z. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14-15, 16, 17, 18, 19, 20.

Przyjaciół Szkoły, Poznań, 1925, z. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8.

Przyroda i Technika, Lwów-Warszawa, 1925, z. 1.

Przyrodnik, miesięcznik poświęcony naukom przyrodniczym, Cieszyn, 1925, z. I, II, III.

Raporty gospodarcze konsulatów Rzeczypospolitej Polskiej, Ministr. Spr. Zagr., Warszawa, 1924, I, II, III, IV.

Renseignements Coloniaux et documents publiés par le Comité de l'Afrique Française et le Comité du Maroc, Supplement de l'Afrique Française, Paris, 1925, z. 1, 2, 3, 4.

Rivista coloniale, Organo dell' Istituto Coloniale Italiano, Roma 1925, z. 2.

Rivista di Geografia Didattica, Firenze, 1925, z. 1-2.

Ruch Pedagogiczny, Kraków, 1925, z. 1-2, 3, 4.

Rundfunk-Der Königsberger, Königsberg, 1925, z. 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42.

Rzeczpospolita Spółdzielcza, Warszawa, 1925, kwiecień.

Rynki Wschodniej Europy, organ Instytutu Gospodarczego dla stosunków z krajami wschodniej Europy w Królewcu, oddział w Gdańsku, 1925, nr. 3.

Samorząd, Warszawa, 1925, z. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20.

Scottish Geographical Magazine-The, Edinburgh, 1925, t. XLI, z. 1, 2.

Schweizer Geograph-Der, Bern, 1924, t. II, z. 1, 1925, t. II, z. 2, 3, 4.

Sitzungsberichte der Naturforscher-Gesellschaft, Redacteur: H. G. Perltz, Dorpat, 1924, t. XXXI, z. 3 i 4.

Snopkowianka, ilustrowane czasopismo związku „Snopkowianka“, Lwów-Snopków, 1925, z. 1.

Statystyka Pracy, G. U. S., Warszawa, 1925, z. 1, 2, 3, 4.

Tijdschrift van het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap, Leiden, 1925, t. XLII, z. 1, 2, 3.

L'Universo, Pubblicazioni dell' Istituto Geografico Militare, Firenze, 1925, Anno VI, Nr. 1, 2, 3, 4.

Weltpolitik und Weltwirtschaft, Herausgeber: Alfred Ball und Arthur Dix, Berlin-München-Oldenbourg, 1925, t. I, z. 1, 2, 3, 4,

Wiadomości Statystyczne, G. U. S., Warszawa, 1925, z. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9.

Wioślarz Polski, czasopismo poświęcone sprawom sportu wodnego, Warszawa, 1925, z. 1.

Wirtschaftsdienst, Hamburg 1925, z. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20.

Wychowanie przedszkolne, czasopismo poświęcone sprawom wychowania dzieci w wieku przedszkolnym, Warszawa, 1925, z. 3, 4.

Zeitschrift für Geopolitik, Berlin, Halensee, 1925, t. II, z. 2, 3, 4.

Zeitschrift der Gesellschaft für Erdkunde, Berlin, 1925, nr. 1-2, 3-4.

Ziemia, Warszawa, 1924, z. 12, 1925, z. 1, 2, 3, 4.

Zprávy státního Úřadu Statistického Republiky Československé, Praha, 1925, ročník VI, číslo 1-3, 4, 5, 6-8, 9, 10, 11-13, 14, 15, 16, 17-18, 19, 20-21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29-30, 31, 36, 37, 38, 39-41, 42, 43.